МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Кваліфікаційна робота
магістра

на тему **ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЙОРКШИРСЬКОГО ДІАЛЕКТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0354 а-з-дн
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Блискавка Лілія Олександрівна

Керівник к.ф.н., доц. Лужаниця О. І.
Рецензент к.ф.н., доц. Голуб Ю. І.

Запоріжжя – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра англійської філології та лінгводидактик и
Освітній рівень магістра
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська
Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри_____
_____
« » 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
БЛИСКАВЦІ ЛІЛІЇ ОЛЕКСАНДРІВНІ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра «Лексико-семантичні особливості йоркширського діалекту англійської мови».
Керівник кваліфікаційної роботи Лужаниця Олена Іванівна, к.ф.н, доцент
затверджені наказом ЗНУ від «13» березня 2025 року № 398-с
2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи: «23» січня 2026 року
3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: «Словник йоркширського діалекту і колекції провінціалізмів у вжитку в графстві Йоркшир» К. Робінсона XIX ст……....
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) простежити трансформацію мовної ситуації Англії та графства Йоркшир; 2) дослідити генезис йоркширського діалекту, виявити етапи його розвитку на лексичному рівні; 3) визначити лексико-семантичні, структурні та системні зв’язки у лексиці діалекту Йоркшир; 4) здійснити аналіз лексико-семантичної системи йоркширського діалекту XIX та початку XXI ст.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи.

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Лужаниця О. І, к.ф.н., доц.	12.04.2025	12.04.2025
Розділ 1	Лужаниця О. І, к.ф.н., доц.	14.05.2025	14.05.2025
Розділ 2	Лужаниця О. І, к.ф.н., доц.	12.06.2025	12.06.2025
Висновки	Лужаниця О. І, к.ф.н., доц.	04.10.2025	04.10.2025

6. Дата видачі завдання «13» березня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	квітень 2025	Виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	квітень 2025	Виконано
3.	Написання вступу	травень 2025	Виконано
4.	Написання теоретичного розділу	червень 2025	Виконано
5.	Написання практичного розділу	серпень 2025	Виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2025	Виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2025	Виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2025	Виконано
9.	Захист	лютий 2026	Виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____ Л. О. Блискавка

Керівник роботи _____ О. І. Лужаниця

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ М. В. Залужна

РЕФЕРАТ

Магістерська робота 60 стор., 74 джерела.

Об'єктом дослідження є лексико-семантичні особливості йоркширського діалекту англійської мови XIX та початку XXI ст.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей історичного розвитку йоркширського діалекту в контексті ґенези діалектів Англії.

Теоретико-методологічні засади: ключові положення теорії діалектології, які розроблені в працях В. Лабова, П. Традгіла, М. Вейкліна, Д. Крістала, О. Лужаниці.

Отримані результати: Діалект являє собою варіативне та культурно-обумовлене явище. Тенденції його розвитку співпадають з загально-англійськими, але й відрізняється від них, що зумовлено низкою екстралінгвістичних чинників. Серед них у йоркширському діалекті особливості мовних контактів є найголовнішим. В ході історичного розвитку діалект графства Йоркшир XIX ст. набув своєрідності на фонетичному, морфологічному і лексичному рівнях; розвиток лексико-семантичної системи рідних елементів відбувається завдяки афіксації (суфіксації та префіксації), конверсії, скороченню та словоскладанню. Проаналізований матеріал показав, що діалект графства Йоркшир з XIX до XX століття зазнав значних змін як на рівні структури мови, так і на рівні семантики лексичних одиниць. Зокрема, багато значені і слів йоркширського діалекту вийшли з ужитку, проте всупереч прогнозам мовної політики, діалекти Великобританії продовжують існувати і функціонувати; з'являються нові слова і вислови, розширюється семантика вже існуючих слів.

***Ключові слова**: діалектологія, традиційний діалект, графство Йоркшир, ґенеза, етимологія, лексика*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАК…… 3
ВСТУП…… 4
РОЗДІЛ 1 ДІАЛЕКТНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ…….. 9
1.1 Діалекти Англії: сутність та типологія ……. 9
1.2 Основні тенденції розвитку діалектів Англії ……. 14
1.2.1 Генезис діалектної варіативності Англії ……. 16
1.2.2 Соціально-історичний та лінгвістичний аспекти походження та розвитку йоркширського діалекту ……..... 26
1.3 Основні типи лексичних об'єднань у літературній мові та діалектах…… 31
РОЗДІЛ 2 ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОКАБУЛЯРУ ДІАЛЕКТУ ГРАФСТВА ЙОРКШИР XIX СТ. …….. 34
2.1 Тематичні групи лексичних одиниць діалекту ……. 35
2.2 Структурні особливості лексичних одиниць йоркширського діалекту та їх частиномовний аналіз…….. 39
2.3 Системні відношення в лексиці діалекту графства Йоркшир……..... 43
2.4 Семантичні особливості інновацій та лексем, що залишаються в ужитку у XXI ст. і їх системні зв'язки ……... 46
ВИСНОВКИ …….. 55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 61

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАК

ЛО – лексична одиниця

Adj – adjective

Ang- Sax – Anglo – Saxon

Eng – English

Fr – French

N – noun

V – verb

ВСТУП

Регіональні особливості мови є цінним надбанням культурного багатства будь-якого співтовариства. Жива, розмовна мова − це джерело інформації для істориків і етнографів, краєзнавців і лінгвістів.

Діалекти відносяться до форм існування мови, в яких яскраво відображається регіональна картина світу. Вивчення діалектної лексики дозволяє усвідомити багатство національної мови в регіональних різновидах. Хоча, в цілому, розвиток діалектів має схожий вектор, кожен діалект залежить від своїх особливих соціально-історичних умов формування, отже діалекти Англії значно відрізняються один від іншого.

Зауважимо, що англійські діалекти вивчаються давно у різних національних школах, в української у тому числі [Гриценко 2003, Дослідження 1991; Кубійович 1995]. Дослідження в цій проблематиці започатковані зусиллями членів Англійського діалектологічного товариства (English Dialect Society) у 1873 році, яким було надруковано 80 робіт, переважно глосарії й граматики. Також був зібраний матеріал для діалектного словника *English Dialect Dictionary*, що вийшов у світ у 1898 році, який доповнював працю О. Еліса стосовно фонетики англійських діалектів [цит. за: Лужаниця 2011, с. 3].

У XX-XXI століттях дослідження ведуться зазвичай у межах історичної лінгвістики [Verba 2006], вивчення мовних контактів [Luzhanytsia 2023; Trudgill 1876, Trudgill 2004, Лужаниця 2018, с. 146–148, Степанов 2001, с. 20–27], соціолінгвістики [Степанов 2001, Crystal 2003, Holmes 2013, Trudgill 2000, Wardhaugh 2010, Лужаниця 2013, с. 166–172], когнитивистики [Скороходова 2013, Лужаниця 2013] у контексті історії англійської мови [Євченко 2016, Євтушенко 2020, Лужаниця 2011, Лужаниця 2018, Jesperson 1930, Skeat 1812] (при цьому найбільш ґрунтовно аналізуються теоретичні аспекти [Дослідження 2017, с. 73–76; Жилко 1955; Колісник 2014; Рухлеїв 2010; Рябець 2018; Селіванова 2006; Brook 1977; Chambers 1998; Crystal 1995;

Crystal 1998; Crystal 2008; Hughes 1997; Hughes 1997; Labov 1971; McDavid 1994; Trudgill 2000; Wakelin 1977], культурологічні [Baily 1996; Глобіна 2000; Голуб 2022; Потебня 1997; Лужаниця 2001; Лужаниця 2025; Сітко 2017; Юрченко 2018; Knowles 1998; McDavid 1970], історичні, лексичні [Євтушок 1996; Голуб 2020; Петренко 2016, с. 60–67; Романюк 2014; Скороходова 2013, с. 64–66; Шульга 2023; Шульженко 2018; Kolisnyk 2023], фонетичні [Crystal 1008] та граматичні особливості діалектів, їх порівняння [Демків 2017; Нікітюк], вивчаються особливості діалектів окремих регіонів, виявляються їх характеристики [Beal 2006; Басюк 1019а; Басюк 2019б]. Також предметом досліджень виступають питання діалектної лексикографії, створюються діалектні словники і атласи [Голуб 2021], розглядаються особливості діалектів з точки зору завдань освіти [Лужаниця 2024, с. 526–529; Лужаниця 2025, с. 18–21; Labov 1971, p. 187–221], ідіолекти письменників [Бевзенко 2000; Кардаш 2018], діалектная література [Beal 2000, p. 343–359; Fleischmann 1999, 99 p. Карлова 2017, с. 96 – 102; Лужаниця 2012, с. 52–54;], перекладознавства [Мартинюк 2021], тощо.

Стосовно загальнотеоретичних питань англомовної та загальної діалектології, то вони викладені, наприклад, у роботах Д. Бевзенко [Бевзенко 2000, с. 188–189], Дж. Брука [Brook 1977], О. Лужаниці [Лужаниця 2018, с. 146–148], Д. Кристала [Crystal, 51], П. Традгіла [Trudgill 1994, 2000, 2004], М. Уекліна [Wakelin 1977], А. Хьюза [Hughes 1997], Дж. Чемберса [Chambers 1998]. Розглядаються вони й у вступних статтях до лінгвогеографічних атласів, словників і довідників. У результаті широкомасштабних досліджень, англійські діалекти всебічно вивчені, проте деякі фундаментальні питання ще залишаються відкритими для досліджень.

Діалект графства Йоркшир в цьому відношенні не являється винятком: найбільш фундаментальною працею, яка присвячена аналізу діалекту є словник, де у передмові надані також його фонетичні та граматичні особливості.

Очевидно, що у діалектологічних дослідженнях лишаються деякі

лакуни. Зокрема, комплексних праць, присвячених генезису йоркширського діалекту, не існує; відсутній також детальний аналіз розвитку його лексико-семантичної системи та словникового складу.

Очевидно, що вивчення напрямку розвитку діалектних систем та їх трансформацій зберігає свою **актуальність**; воно дозволяє виявити кореляцію між стабілізаційними і трансформаційними тенденціями в розвитку мови, отже, краще зрозуміти сутність мовної еволюції в цілому.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей історичного розвитку йоркширського діалекту в контексті ґенези діалектів Англії в цілому.

Для досягнення поставленої мети в роботі послідовно вирішуються такі конкретні **завдання:**

– простежити трансформацію мовної ситуації Англії та графства Йоркшир;

– дослідити генезис йоркширського діалекту, виявити етапи його розвитку на лексичному рівні;

– визначити лексико-семантичні, структурні та системні зв’язки у лексиці діалекту Йоркшир;

– здійснити аналіз лексико-семантичної системи йоркширського діалекту XIX та початку XXI ст.

Об'єктом дослідження є лексико-семантичні особливості йоркширського діалекту англійської мови XIX та початку XXI ст.

Предмет дослідження – ґенеза, лексико-семантичні, структурні, етимологічні особливості та системні зв’язки у лексиці йоркширського діалекту.

Матеріалом дослідження є «Словник йоркширського діалекту і колекції провінціалізмів у вжитку в графстві Йоркшир» К. Робінсона XIX ст. (1786 словникових статей) [Robinson 1855].

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань у роботі використано сукупність кількох методів: 1) узагальнення й опису теоретичної

бази та фактичного матеріалу; 2) метод суцільної вибірки та аналізу словникових дефініцій; 3) описовий, компонентний і порівняльний аналіз мовної матерії при зіставленні двох історичних типів йоркширського діалекту.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в тому, що вперше в дослідницькій практиці було створено періодизацію розвитку діалекту Йоркшир; виокремлено етапи його ґенези; здійснено лінгвістичний аналіз лексичної системи та простежено хід його еволюції.

Теоретичне значення дослідження полягає у простеженні ходу історії йоркширського діалекту, у контексті з загальнім розвитком мовної ситуації Англії. Визначено лексико-семантичні, структурні, етимологічні особливості та системні зв'язки у лексиці діалекту Йоркшир в історичному контексті. Результати цього комплексного дослідження є певним внеском у розробку загальної теорії діалектів.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів при викладанні курсів із загального мовознавства, лінгвістичних студій, лексикології, етнолінгвістики, низки спецкурсів, зокрема основ діалектології, мова, культура, суспільство, а також при підготовці магістерських і курсових робіт, у лексикографічній практиці при укладанні регіональних і діалектних словників, у методиці навчання (при укладанні методичних матеріалів, конспектів лекцій, підручників).

Робота пройшла **апробацію** на II Всеукраїнській науково-методичній конференції для викладачів, здобувачів, аспірантів, молодих вчених «Мова та суспільство: проблеми сучасних комунікацій» (м. Кам'янське, 16-17 квітня 2025 року) Результати дослідження представлено у публікації:

Лужаниця О., Блискавка Л. Проблеми комунікації іноземців у діалектомовному англійському середовищі (лексичний аспект). *Збірник тез доповідей за матеріалами II Всеукраїнської науково-методичної конференції для викладачів, здобувачів, аспірантів, молодих вчених «Мова та*

суспільство: проблеми сучасних комунікацій» (м. Кам‘янське, 16-17 квітня 2025 року). Кам'янське: Кам‘янське : ДДТУ, 2025. С. 18–21.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

У першому розділі подаються загальні відомості о діалектній диференціації Англії, простожується еволюція англійської мови, йоркширського діалекту.

У другому розділі всебічно вивчаються лексико-семантичні особливості йоркширського діалекту англійської мови XIX та початку XXI ст.

У висновках подано узагальнені результати дослідження.

Загальна кількість сторінок 60, кількість використаних джерел 74.

РОЗДІЛ 1
ДІАЛЕКТНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

1.1 Діалекти Англії: сутність та типологія

Діалекти, як територіальні та соціальні варіації мов, становлять предмет дослідження мовознавців з різних національних шкіл. Термін «діалект» займає центральне місце в діалектології, яка розвивалася в різні історичні періоди. Хоча дослідження в цій сфері починаються набагато раніше XIX століття, більшість наукових праць з'являється саме в цей час. Існують різні думки щодо місця зародження діалектології. В. М. Жирмунський у своїй книзі «Німецька діалектологія» підкреслює, що виникнення наукової діалектології пов'язують з Німеччиною, що пояснюється наявністю добре розвиненого наукового підґрунтя в мовознавстві [цит. за: Лужаниця 2011].

Романська діалектологія як окрема наука формується лише в кінці XIX – на початку XX століття і асоціюється з такими видатними вченими, як Гастон Паріс, Жюль Жильєрон та Поль Мейє. Романські дослідники вважають, що чітких меж між діалектами не існує, а є лише кордони окремих діалектних явищ і їх проекції на карті. Це сприяло створенню численних діалектних атласів [Crystal 1995, p. 143].

Вітчизняна діалектологія, спираючись на досягнення лінгвістичної географії (яка вивчає територіальне поширення мовних явищ та їх межі), визнає наявність діалекту як реального різновиду мови. На початок другої половини XIX століття припадає етап формування української діалектології як самостійної наукової дисципліни, представленої в працях таких дослідників, як О. О. Потебня та К. П. Михальчук, Ф. Т. Жилко, В. Кубійович [Жилко 1955; Кубійович 1995; Потебня 1997].

Одним із найбільш дискусійних питань у сучасній англійській діалектології досі лишається термінологічне тлумачення англійських діалектів, їхня типологія як в історичному, так і в актуальному сучасному контексті. Щоб обрати метамову для подальшого аналізу в цій роботі, детально розглянемо ключові характеристики та унікальні риси англійських діалектів у діахронному вимірі, а також розробимо чіткий термінологічний апарат – однозначний у межах доступної теоретичної бази та релевантний для нашого дослідження.

Об’єктивна складність визначення терміна «діалект» зрозуміла і в основному зумовлена різноманіттям самого об’єкта, а також різними критеріями, які лінгвісти використовують для класифікації варіантів мови – від діалектів племен до письмових мов з регіональним колоритом [Crystal 1995, p. 142–144; Колісник 2014, с. 478–483; Лужаниця 2011, с. 5]. Традиційно виділяються такі критерії, як структурні [Brook 1963, p. 23; Hughes 1997 p. 6], географічні [Trudgill 2000, p. 6–7], соціальні або професійні [Crystal 2008, p. 143; Євтушенко 2020], а також фактор мовної самосвідомості носіїв [Crystal 2008].

Хоча термін «діалект» трактують по-різному в науковій спільноті, вважається доцільним виділити кілька ключових ознак цього поняття. На думку О. І. Лужаниці [Лужаниця 2011, с. 5–6], до них належать:

а) системна ознака: кожен діалект має свої синтаксичні, лексичні, граматичні та фонетичні особливості, що робить його окремою формою існування мови;

б) умови виникнення: на відміну від літературної мови, яка розвивається в процесі нормалізації, діалект формується внаслідок природної еволюції;

в) функціональна ознака: хоча діалект зазвичай використовується для побутової комунікації, він може застосовуватись у різних сферах спілкування;

г) соціальна ознака: діалект постає як засіб спілкування певної соціальної групи, що є соціально зумовленою (ця характеристика менш

значуща на початковій стадії діалектної ситуації, але стає обов'язковою в рамках мовної ситуації);

д) територіальна ознака: кожен діалект має свої межі поширення (для мовної ситуації ця ознака є вторинною, тоді як у діалектній вона домінує серед інших характеристик).

Крім того, як у діахронічному, так і в синхронічному аспектах важливою рисою діалекту є його змінність. Ми можемо спостерігати варіативність діалектів у синхронії через існування різноманітних їх видів з внутрішньою варіативністю в межах кожної ситуації. Ці межі здатні змінюватись у процесі еволюції. Коли діалектна ситуація переходить у мовну, ми можемо спостерігати змінність діалектів у діахронії [Лужаниця 2011, с. 8].

Соціальні та територіальні діалекти характеризуються значною динамічністю. Унаслідок демократизації сучасного розвиненого суспільства спостерігається стійка тенденція їх поступового входження до літературної мови [Kushnir 2024, p. 34–37]. Наприклад, у Великобританії поширюється так званий Estuary English – діалект південно-східних регіонів країни (Кент, Ессекс, Йоркшир, Саррей), який помітно впливає на літературний британський варіант мови. На думку Д. Крістала, така мовна ситуація зумовлена двома соціальними процесами: з одного боку, зростанням соціального статусу колишніх носіїв кокні, а з іншого – прагненням представників середнього класу використовувати більш демократичні мовні форми на противагу мовленню істеблішменту [Crystal 2003, с. 67].

Підсумовуючи напрацювання лінгвістів, варто зазначити, що поняття діалекту є змінним, варіативним і значною мірою зумовленим культурними чинниками. Традиційно розрізняють два основні типи діалектів: територіальні та соціальні. Оскільки предметом цього дослідження є саме територіальні діалекти, питання соціальних діалектів у межах роботи не розглядаються.

Щодо визначення поняття «діалект», у науковій літературі існує кілька трактувань. Наприклад, у словнику лінгвістичних термінів Т. В. Жеребило це

явище подано стисло й чітко: «Територіальний діалект – це діалект, яким користується частина народу, що проживає на певній території» [цит. за : Глобіна 2020, с. 23–25]. Проте таке визначення не повністю розкриває зміст цього поняття. Професор Селіванова надає більш розгорнуте пояснення: діалект – це форма існування мови, що характеризується територіальною та функціональною обмеженістю, характеризується відносною єдністю різних мовних рівнів системи, неповнотою суспільних функцій й відповідними відбитками культурних традицій [Селіванова 2006, с. 327].

Отже, можна дійти висновку, що територіальний діалект не належить до літературної мови, а, навпаки, протиставляється їй. Водночас він є важливим різновидом мови, який функціонує в межах певної території та має власні мовні особливості.

Дослідження діалектів надає надзвичайно багатий матеріал не лише для вивчення найдавніших джерел мови та її історичного розвитку, а й для об’єктивного осмислення особливостей формування і становлення літературної норми [Jespersen 1930, p. 11; Verba 2006, p. 14]. Крім того, воно допомагає зрозуміти мовні варіанти, що сформувалися поза межами основної території поширення мови. Урахування діалектних даних дає змогу пояснити не тільки так звані «відхилення» від усталених правил вимови й граматики, а й глибше усвідомити самі ці правила. Такі матеріали також слугують надійною основою для дослідження процесів формування та розвитку значень слів.

Аналіз наукових праць свідчить, що діалекти Великобританії за своєю структурою та походженням поділяються на два основні типи: генетично однорідні та генетично неоднорідні [Лужаниця 2011, с. 6]. Кожен із них має щонайменше два історичні різновиди. До генетично однорідних належать племінні, територіальні та сільські діалекти, тоді як до генетично неоднорідних відносять міське койне та міські діалекти.

Перший структурний тип визначається як діалект, формування якого відбувається без суттєвого порушення спадкоємності мовних станів. У таких

умовах відсутні сильні зовнішні впливи, що могли б спричинити змішування або витіснення природно сформованих мовних елементів, структур і зв’язків іншими варіантами. Традиційно саме ці діалекти слугують основою для формування національної мови та перебувають у певній опозиції до інших її варіантів.

Під час становлення національної мови генетично однорідні діалекти зазнають певних змін. Серед них – звуження їхніх функціональних можливостей, зміна кола носіїв мовних варіантів, а також трансформація ареалу поширення в межах традиційної території. Саме ці процеси сприяють виникненню нових форм мовної варіативності – міського койне та літературної мови. У результаті формування міського койне сфера функціонування діалектів поступово закріплюється переважно за сільським середовищем.

У сучасний період традиційні, тобто генетично однорідні, діалекти переходять у новий хронологічний тип, який позначається терміном «сільські діалекти». Натомість генетично неоднорідні діалекти починають формуватися лише з XV століття. Їхня основна відмінність полягає в особливостях еволюції, а саме – у порушенні спадковості мовних станів. Це зумовлено значними зовнішніми впливами, що супроводжують процес формування та трансформації таких діалектів, а також змінами умов їх функціонування.

До чинників виникнення генетично неоднорідних діалектів належать активні міграційні процеси, які призводять до порушення минулих мовних і культурних контактів [Степанов 2001, с. 21], тривале використання щонайменше двох взаємозрозумілих мовних варіантів, наприклад діалектів [Степанов 2021, с. 20–27], а також прагнення оптимізувати комунікацію шляхом відбору мовних засобів і структур, що відповідають таким критеріям, як престижність, прозорість семантики, структурна простота, поширеність, унікальність і поліфункціональність.

1.2 Основні тенденції розвитку діалектів Англії

Як уже зазначалося, хоча еволюція мови відбувається за загальними закономірностями, у різних країнах формуються унікальні соціально-історичні умови, що визначають специфіку кожної мовної ситуації [Євченко 2016, с. 12].

Розвиток мови зазвичай є поступовим, без кардинальних стрибків, тому будь-яка періодизація має умовні кордони, пов'язані з ключовими історичними подіями. Історія англійської мови тісно переплітається з історією Британії [Kolisnyk 2023], тому традиційно її поділяють на три етапи: староанглійський (англосаксонський), середньоанглійський та новоанглійський [Skeat 1912, с. 12].

Генрі Суіт також використовує цю періодизацію, але наголошує на морфологічному принципі замість чисто хронологічного. Зокрема, перший період відзначається повними словозмінними афіксами в звуковому плані, а другий – фонетично ослабленими формами. Водночас Г. Суіт виокремлює сім періодів [Chronological].

Такий підхід до еволюції мови й діалектів є класичним, але не універсальним – існують альтернативні погляди. Зокрема, періодизацію варто враховувати не лише зовнішні впливи (історичні події), а й внутрішні мовні процеси, як-от системно-структурні зміни, що сягають найдавніших етапів діахронії. Це дозволяє розширити поділ до семи періодів, як пропонує О. Лужаниця [Лужаниця 2011].

У початковий етап еволюції англійської мови діалекти слугували єдиним засобом спілкування в усіх сферах життя племені. Головною типологічною рисою цього періоду була етнічна належність до певної народності. З часом діалекти перетворилися на основний канал комунікації на всіх землях проживання народності. Цілісність і локалізованість використання діалекту жителями конкретної території стали ключовим фактором їхньої

диференціації, тоді як структурні й функціональні характеристики залишалися стабільними.

Формування нації та національної мови в Англії припадає на XV століття [Євтушенко 2022]. У цей час сутнісні риси діалектів зазнали змін: звузилися їхні функціональні можливості, змінилися потенційні носії варіантів, а також скоротився ареал поширення в межах традиційних земель [Baugh1960, p. 240–306]. Ці трансформації породили дві нові форми мовної варіативності – міське койне та літературну мову. Міське койне тісно пов'язане з ростом великих міст, змінами умов життя населення та специфікою промислової діяльності в регіонах. Через це діалекти дедалі більше обмежилися сільською місцевістю як основною сферою вживання.

Із розвитком національної мови (на базі лондонського міського койне) діалект цієї території здобув найвищий статус в ієрархії варіантів національної мови. Цей статус визначався як соціофункціональними, так і системними параметрами. Водночас система діалектів зазнала сильного впливу престижного варіанту [Baugh 1960, p. 378–384]. З соціофункціональної перспективи діалекти почали сприйматися як нижчий тип вербального спілкування, оскільки їх використовувало переважно неосвічене сільське населення.

У дослідженнях типології англійських діалектів О. І. Лужаниця зазначає, що сучасна лінгвістична ситуація в Англії визначається співіснуванням кількох типів діалектів. Дослідники розрізняють їх за критеріями: часовим, структурним, соціофункціональним та просторово-культурним [Лужаниця 2011, с. 63].

За часовим критерієм діалекти поділяють на традиційні та сучасні (превалюючі). Традиційні діалекти – це реліктові форми середньовічних і новоанглійських діалектів, які досі вживають у віддалених районах, на периферії, старше покоління та неосвічене населення [Лужаниця 2011, с. 30]. Превалюючі (сучасні) діалекти є модифікованими варіантами, що виникли через нівелювання діалектних рис: вони поєднують стандартну та

нестандартну англійську, зберігаючи орфоепічні відмінності від літературної мови.

За структурним критерієм вирізняють «справжні» діалекти (традиційні територіальні з гомогенною структурою) та змішані (з елементами літературної мови, подібні до превалюючих). Соціофункціональний критерій базується на сфері вживання та характеристиках носіїв: стандартний англійський функціонує в офіційному спілкуванні, а власне діалекти – в неформальному.

Просторово-культурний критерій відображає традиційне розмежування діалектів за місцем: сільські чи міські [Лужаниця 2011, с. 8]. Аналіз типологічних рис усіх виділених типів дозволяє зробити висновок про існування лише двох основних: традиційних територіальних (сільських) та сучасних превалюючих (міських) діалектів [Лужаниця 2011, с. 8].

1.2.1 Генезис діалектної варіативності в Англії. Розвиток діалектів викликаний низкою екстралінгвістичних чинників, серед яких традиційно виділяють культурологічні й соціо-історичні умови генезису, етнічні та соціальні характеристики носіїв, функціональні особливості, юридичний статус варіантів, територія поширення та ін.

В основі нашого дослідження лежить розподіл на 4 періоди. Кожен із періодів досліджується за чітко визначеною методикою, при якій в першу чергу розглядається соціокультурний та історичний аспект, потім географічний і вкінці лінгвістичний аспект розвитку.

Староанглійський період (V – XI ст.)

В V ст., в кінці Римського колоніального панування, групи германомовних племен заселяють частини Британських островів. В середині V століття, набіги стають більш частими, і до кінця століття, поселення починають поширюватися з півдня та південно-східних берегів на південно-західні (в районі, відомому тепер як Уессекс). В якості головної мовної пам’ятки, підкореного англосаксами кельтського населення Британії, зберігаються, головним чином, лише географічні назви [Jespersen 1930, p. 21].

Після проникнення до Англії в VI столітті християнства латинський алфавіт замінюють стародавньонімецькі руни, і вплив латинської мови відбивається на англійській лексиці.

Довгий час племена саксів та ютів воюють між собою за верховну владу, в результаті чого Британія розділяється на сім королівств. У IX столітті король Уессекса об'єднує декілька королівств під своєю владою. Об'єднане королівство отримує назву Англія, а Егберт стає першим королем об'єднаної країни. Онук Егберта, Альфред Великий розробляє кодекс законів, перекладає книгу Історія церкви та частину Біблії з латинської на англосаксонську мову; започатковує знамениті Англосаксонські хроніки, які є першою історією Англії [Jesperson 1930, c. 33].

Завдяки економічному і політичному впливу Уессекського королівства в IX-X століттях в культурному житті Англії найбільше значення набуває уессекський діалект.

Пануючі діалекти Англії в той час беруть походження своїх назв від племен, які розташувалися на її території: нортумбрійський, мерсійський, уессекський та кентський. Через своє германське походження вони являються подібними, але під кінець староанглійського періоду мовні відмінності між ними збільшуються.

В цілому, староанглійська мова вирізняється розвиненою системою голосних і дифтонгів, палаталізацією приголосних, флективною структурою, вільним порядком слів, морфологічним розрізненням частин мови, потужною системою афіксів та продуктивним словоскладанням. Лексика переважно давньогерманська, з поодинокими кельтськими й латинськими запозиченнями. Після данського завоювання Англії вона збагачена скандинавськими назвами місцевостей, військовою термінологією та побутовою лексикою.

Загалом староанглійська мова вирізнялася розвиненою системою голосних і дифтонгів, наявністю палаталізації приголосних, флективною структурою та відносно вільним порядком слів. Для неї була характерна чітка

морфологічна диференціація частин мови, добре сформована система словотвірних афіксів і продуктивне словоскладання. Лексика переважно мала давньогерманське походження, хоча містила незначну кількість кельтських і латинських запозичень. Після завоювання Англії Данією словниковий склад англійської мови збагатився скандинавськими географічними назвами, військовими термінами та словами, пов'язаними з повсякденним суспільним життям.

Із скандинавської в англійську проникають повсякденні, побутові слова, в тому числі навіть займенники (*they*) і службові слова (наприклад, прийменник *till*). В найбільшій мірі глибину скандинавського впливу характеризує перетворення граматичного устрою англійської мови під натиском скандинавських діалектів [Нікітюк].

Англосаксонські вожді засновують багато королівств, які не складають якоїсь федерації чи спільності, і постійно ворогують між собою. Частково вони за назвами та межами збігається із етнографічними та діалектними групами завойовників. Спочатку чотирьом етнічним групам саксів відповідають 4 королівства, та згодом початкове розмежування груп завойовників поступово замінюється зближенням.

Культурні та мовні відмінності англів та саксів є незначними, але цей фактор не робить їх мову однорідною, кожне плем'я зберігає свої мовні особливості. В результаті боротьби між варварськими королівствами закріплюється сім найбільш значних: Ессекс, Йоркшир, Уессекс, Нортумбрія, Мерсія, Східна Англія та Кент. Цей період в історії прийнято називати добою Гептархії. За цим розподілом з'являється чотири основних діалекти тогочасної Англії: нортумбрійський, мерсійський, уессекський та кентський. Кожен діалект має як природні, так і штучні кордони. На північ від річки Хамбер в Англії розташована Нортумбрія, перший реальний центр англійського говоріння, письма, науки, літератури і культури. У центральній частині Англії знаходяться королівства Мерсії та Англії; на південному сході – Кент; і на південному заході – Уессекс.

Не зважаючи на значний вплив нортумбрійського діалекту, найбільш важливим діалектом староанглійського періоду є уессекський, це була форма мови на якій говорять та пишуть, на той час, в південно-західній частині країни. Це діалект короля Альфреда Великого [Skeat 1912, 47].

У X – XI ст. Британські острови зазнають особливо руйнівних нападів скандинавських дружин. Велика кількість скандинавів назавжди оселяється в Англії. Діалекти англів і саксів зазнають великого впливу скандинавських діалектів, якими розмовляють вікінги, що нападають на Британські острови. Вплив скандинавських діалектів та змішування їх з давньоанглійськими могли прискорити ряд процесів структурного розвитку.

Середньоанглійський період (XI – XVст.)

Класичний розподіл історії англійської мови на три періоди визначає, що средньоанглійський період англійської діахронії приблизно настає після норманського завоювання в 1066 і закінчується в XV столітті – до моменту введення друкарського верстата [Baugh 1960, p. 47–52].

Середньоанглійський період в історії Англії характеризується двома значними подіями, які наклали вагомий відбиток на подальший розвиток англійської мови – скандинавське вторгнення та норманське завоювання.

Протягом XI ст. Англія, яка тільки-но сформувалася у відносно єдину державу, піддається двом іноземним завоюванням, що відбуваються з проміжком усього в 50 років і істотно змінюють картину її внутрішнього розвитку.

Датське завоювання Англії на початку XI ст. логічно продовжує собою попередню 200-річну експансію норманів, одним з улюблених об'єктів якої стали Британські острови з причини свого м'якого клімату, достатку родючих земель і оптимальних природних умов для занять сільським господарством, а також наявності багатьох покладів корисних копалин, у тому числі срібла, що забезпечувало нескінченний потік контрибуцій, що стягувалися вікінгами.

Імперія Кнута в політико-географічному відношенні являє собою досить різнорідний конгломерат держав, які перебувають на різних рівнях суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку, з яких Англія перебуває на найбільш високому щаблі, хоча і всередині неї самої мають місце значні відмінності між областями. В 1017 Датське завоювання Англії завершується. Етнокультурна спорідненість англосаксів і скандинавів аж ніяк не виключає військових конфліктів в рамках одного цивілізаційного ареалу. Скоріше, це є нормою для ранньосередньовічної Європи, в тому числі для її периферії, де єдині держави ще не склалися остаточно, перебуваючи в стадії становлення.

В 1066 році відбувається норманське завоювання Англії. За своєю природою нормани являються скандинавами, та після загарбання значної території на півночі Франції вони гублять свій зв'язок зі Скандинавією, змішуються з місцевим населенням та сприймають більш високу культуру Франції та її мову. На відміну від попередніх завойовників − англів, саксів та ютів, нормани створюють головним чином феодальну верхівку суспільства. Виникає соціальний розподіл, а не територіальний, як при скандинавському завоюванні. Основну масу населення складають англосакси, а над ними – панівна верства завойовників, які домінують в державному правлінні і судових органах, в церкві, школах і т. п. [Skeat 1930, p. 67].

Після підкорення Англії Вільгельмом Завойовником в країні починається довгий період двомовності. Феодальна знать користується французькою мовою, у той час як основна маса населення – англійською. Упродовж певного часу французька перестає бути мовою лише панівного класу, починаючи входити в ужиток в повсякденному житті, в побуті простого населення, але при цьому зберігає свій статус державної мови.

Англійські діалекти даного періоду зазнають таких сутнісних змін: піддаючись диференціації на макрорівні, зближуючись і частково змішуючись на мікрорівні, вони по-новому оформлюються,

перерозподіляються і об'єднуються в рамках окремих земель як територіальні діалекти.

Феодальна роздробленість країни в поєднанні з пануванням французької мови як офіційної сприяють ще більшій діалектній роздробленості в даний період. У середньоанглійський період діалекти зазнають значних розбіжностей. Населення, яке проживає на території північнішої точки країни зовсім не розуміє мови, на якій говорить населення півдня. Саме через це з’являється потреба у загальному діалекті, який може бути створений лише в центрі країни, де постійно зустрічаються мовці з різних областей Англії. Таким центром стає Лондон в силу своєї зростаючої комерційної, політичної та культурної значущості. Лондонський діалект у ті часи являє собою суміш мідлендського та південного говорів через своє розташування [Євченко 2016, с. 50–51]. Мідлендський діалект являє собою не тільки географічною а й лінгвістичною проміжною ланкою, між двома іншими діалектами. З часом вплив південного стає дедалі слабкішим, у той час, як значні риси північного діалекту починають проникати у центральний [Jespersen 1930, p. 70].

В середньоанглійський період в Англії старе розмежування на племінні діалекти поступово зникає, змінюючись на територіальний розподіл. Загалом всі тогочасні говори розподіляються на 3 великі діалектні групи:

1) північний діалект (включає шотландський та північний діалекти, які є дуже схожими між собою, їхнім попередником є нортумбрійський діалект);

2) центральний або мідлендський діалект (відповідає давньому мерсійському та говорам східної Англії, при цьому його розділяють на східний та західний мідлендський діалекти, в той час, як західний розподіляється на північний та південний західномідлендські діалекти);

3) південний діалект (складається з давнього кентського та уессекського діалектів, які у цей період значно відрізняються один від одного) [Jespersen 1930, p. 72].

Серед цих діалектів, як вже було зазначено раніше, найважливішим є Лондонський діалект, який ліг в основу національної англійської мови. Середньоанглійська мова характеризуєтья діалектним розмаїттям, яке було чітко відображено в писемних пам'ятках. Також вона перебувала під сильним впливом мови норманів, особливо в області лексики. За різними даними, близько чверті всього словникового складу було запозичене, існували дублетні пари, які складалися з англосаксонського слова, німецького походження і нового запозиченого слова: *pig – pork, cow – beef* .

Новоанглійський період (XV – XVIIIст.)

Новий період в історії англійської мови знаменується закінченням Війни Червоної та Білої троянд, а це означає перехід від феодального устрою до капіталістичного. Абсолютна монархія під правлінням Генріха Тюдора, якого іменують Генріх VII (1485 – 1503 рр.), відзначається повним об’єднанням країни – політичним та економічним, що призводить до розвитку капіталізму та створенням єдиної національної мови. Абсолютна монархія і централізація політичної влади в країні являються потужним фактором, що сприяють централізації в мовної області, тобто пануванню національної мови над діалектами.

В цей же час відбувається інша подія, важлива для історії мови: в Англії вводиться книгодрукування. Перша друкована книга англійською мовою “The Recuyeil of the Histories of Troye” видається Вільгельмом Кекстоном в місті Брюгге. У 1476 р, повернувшись до Лондона, він відкриває там першу англійську друкарню, і в 1477 р в Лондоні видана перша друкована книга The “Dictes and Sayinge of the Philosopher”. Поширення друкованих книг сильно сприяє нормалізації мови як в галузі графіки та орфографії, так і в області граматичних форм.

У XVI ст. існування мовної норми стає безсумнівним. Літературна мова усвідомлюється як той зразок, якому необхідно наслідувати, де б не жив той чи інший носій англійської мови. На всій території південних і центральних діалектів у всіх письмових пам'ятках як в літературних текстах, так і в

приватних листах вживається виключно лондонська літературна мова. Решта діалектів, за винятком шотландського, переходять у становище неписемних мов.

Історія новоанглійського періоду в перше чергу пов’язана із заснуванням мовного стандарту, в якості якого в кінці середньоанглійського періоду поширився лондонський діалект [Шульженко 2018]. Деякий час він вважається в більшій мірі літературною мовою (прийнятою для будь-яких записів), на ряду з якою ще довгий час в розмовному стилі панують місцеві діалекти [Skeat 1912, p. 95].

На відміну від мови народності, де діалекти обмежені своєю територією й не виходять за її межі, національна мова охоплює всю країну. Діалекти втрачають письмову форму, бо національна мова домінує в усіх писемних сферах: державних документах, науковій і художній літературі. У усному спілкуванні вона панує в державних установах та є нормою для освічених верств, особливо в столиці й прилеглих регіонах.

Також, однією з основних особливостей діалектів у цей час є їх розмежування на сільські та міські. Перші являють собою традиційні діалекти, які продовжують розвиватися та диференціюватися, в той час, як другі утворюють генетично неоднорідні варіанти – міські койне.

До XVII ст. область поширення англійської мови обмежена Британськими островами. На початку XVII ст. англійська мова виходить за межі Англії. Разом з першими англійськими поселенцями в Америці англійська мова проникає на територію Нового Світу. З точки зору цього нового напряму, мова XVI і початку XVII ст. повинна була представлятися дикою і незграбною. У виданнях Шекспіра, що з'явилися в XVIII ст., робляться довільні зміни в мовних формах, що мають за мету підігнати мову Шекспіра під норми «правильності» (correctness) [Skeat 1912, p. 101].

Таким чином, слід зазначити, що централізація влади істотно вплинула на мовну політику, а ведення книгодрукування прискорило становлення

мовного стандарту і встановлення мовної норми на основі Лондонського діалекту.

У XVI ст. країна вступає в нову епоху, яку пізніше назвуть єлизаветинською, коли загальний національний підйом позначується на всіх сферах життя англійців, включаючи літературу. З'являється ціла плеяда письменників, яка принесла англійській літературі світову популярність: Томас Мелорі, Едмунд Спенсер, Джон Флетчер і Вільям Шекспір.

Сучасний англійський період (XVIII – теперішній час)

Вікторіанський період в історії Англії можна вважати одним з найважливіших. Не звертаючи уваги на досить незначну тривалість цієї епохи (1837 – 1901), її не можна уявляти собі як щось однорідне і незмінне, оскільки вона характеризується швидкими змінами в багатьох сферах людського життя: технологічні, демографічні зсуви, зміна світосприйняття людей, видозміни в політичній і соціальній системі. Глобальні промислові, соціальні та культурні зміни в вікторіанський період вимагають перегляду ставлення до освіти населення [Baily 1996, 267].

Уряд з намагається активно впливати на елементарну освіту нижчих верств: з 1841 по 1852 було прийнято п'ять законів, полегшували покупку землі для шкільного будівництва, в 1855 році був прийнятий закон про шкільні дотаціях, за яким парламент надавав фінансову підтримку для купівлі землі, будівництва, розширення та ремонту будівель шкіл.

Спеціальна комісія з дослідження елементарної освіти, що діяла в 1850х роках, виявляє значну кількість дітей, які не отримують ніякої освіти: не більше однієї чверті дітей отримують хорошу освіту, велика частина учнів або робить помилки на іспитах, або не вміє ні читати, ні писати, ні рахувати [Beal 2000, p. 343–359].

Результатом роботи комісії стає прийняття закону про освіту 1870 року, що покладає початок системі загальної освіти в Англії. Таким чином, в Вікторіанську епоху відбуваються значні зміни в сфері елементарної освіти, яку поставлено під урядовий контроль. Остання третина XIX століття

характеризується становленням системи елементарної освіти та пошуком її змістовних елементів. Велике значення при навчанні в елементарних школах надається читанню, покликаному здійснювати освітню, виховну і контролюючу функції.

В кінці XIX – початку XX століття повністю встановлюються норма національно-літературної мови. Створюються граматики і словники, які дають можливість мовцям обирати правильну форму або відповідне слово в межах цієї норми. Поряд з процесом складання англійської національної мови йшов процес відмирання місцевих діалектів, а також вбирання ряду форм, слів та зворотів з діалектів в національну мову [Brook 1963, p. 201]. Крім того, в цей час виникають професійні жаргони і арго.

У XX столітті використання норм так званого *Queen's English,* тобто строго нормованої національної літературної мови з орфоепічними нормами Received Pronunciation (RP), які сходять до вимови, прийнятому при дворі XVI ст., свідчить про високий соціально-освітній рівень мовців. У цей час діалекти сприймаються як нижчі форми мови та лінгвісти прогнозують їх швидке зникнення. У зв'язку з цим, Дж. Райт, один з дослідників-діалектологів, творець діалектної граматики (*English Dialect Grammar*) і діалектного словника (*English Dialect Dictionary*), ще на початку XX століття закликає якнайшвидше зафіксувати діалектні форми.

Починаючи з 70-х рр. змінюється ставлення суспільства до поняття нормована мова, мова починає розглядатися як єдність різних наддіалектальних і субстандартних форм, змінюється ставлення до RP, падає його престиж. Якщо до середини 60-х рр. RP є поліфункціональною, престижною формою вимови, зразком для наслідування, то в 90-і рр. воно набуває різко виражені негативні конотації і практично зникає зі сфери повсякденно-побутового спілкування [Kushnir 2024, p. 34–37].

У сучасну епоху використання регіональних мовних форм в повсякденно-побутовому спілкуванні і літературної мови в офіційній обстановці, при спілкуванні з іноземцями, в тому числі і з носіями інших

варіантів і різновидів англійської мови (американського, австралійського та ін.) навіть для освічених верств населення є типовою.

Формування середнього класу в індустріальному суспільстві прямо пов'язане з найбільшою в історії Англії міграцією населення з сел в міста: якщо в середині XIX ст. в містах і сільській місцевості британців проживало приблизно порівну, то до початку XX ст. частка міського населення складає 80% населення. Протягом першої половини XIX століття кожні десять років число міських жителів збільшується на 23–29% [Beal 2006, p. 297]. Дослідники епохи вікторіанства так і не домовилися щодо назви для значних метаморфоз, які зазнало англійське суспільство в епоху правління королеви Вікторії. Однак більшість з них визнає, що одним з найбільш важливих процесів слід вважати процес урбанізації, який справив глибокі зміни в способі життя, норми поведінки і світосприйнятті британців XIX ст. На перший план вийшли нові соціальні групи – середні класи, які і є «справжніми вікторіанцями». Епоха вікторіанства – це домінування міського способу життя. Міський простір, створений волею і бажанням людини, по новому формує саму технологію людського спілкування, його образ життя, його ціннісний світ в порівнянні з патріархальної, сільської культурою. З будування залізничних доріг стає можливим швидке пересування по країні, а також здобуття освіти не тільки в регіоні проживання [Beal 2006, p. 213]. Саме тому починаючи з цього періоду в міські діалекти починають проникати сільські, тобто територіальні діалекти. Також на них в значній мірі впливає літературна мова, тому їх кордони починають поступово розмиватися.

1.2.2 Соціально-історичний та лінгвістичний аспекти походження та розвитку діалекту. Йоркшир є історичним графством північно-східної Англії, розташованим приблизно на території стародавнього королівства Нортумбрія.

Становлення й розвиток північно-діалектної єдності простежується історія формування й розвитку північноанглійської діалектної єдності,

приводяться його основні диференціальні ознаки, виділювані дослідниками на рівні фонології й морфології, проводиться аналіз сучасної язикової ситуації в Англії.

Зародження північноанглійської регіонального типу мовлення йде корінням в давньоанглійський період, коли на Британських островах починає складатися північно-англійське діалектне койне, що деякою мірою було обумовлено самим характером розселення інгвеонських племен: заселенням англських племен північно-мідлендських районів і осіданням саксів на південних територіях. Після територіального закріплення діалектних границь у рамках англосаксонських королівств виникають діалектні ареальні особливості, пов'язані із протиставленням північного південного (головним чином саксонського) ареалів.

Відмітні регіональні особливості давньоанглійських діалектів, що яскраво проявляються на фонологічному й морфологічному рівнях, в основному минулому обумовлені неоднаковими результатами єдиних загальноанглійських процесів (наприклад, переломлення голосних, першого етапу асибіляції приголосних та ін.), що відбувалися в різний час, з різним ступенем інтенсивності й охоплення в окремих діалектах.

Відособлений статус північної регіональної єдності зберігається протягом наступних століть, що пов'язане із сукупною дією різних лінгвістичних і екстралінгвістічних факторів.

Значному посиленню мовних розходжень між північними й південними діалектами сприяло утворення області датського права на північному сході Англії й, як наслідок, інтенсивний вплив мови скандинавських загарбників. Зазнавши вплив від скандинавських діалектів, які послужили потужним стимулом руху до аналітизму, північноанглійський аріал стає провідним центром інновацій, пов'язаних зі зміною ладу англійської мови й активно проявляються у середньоанглійський період. Основні структурні зміни, що ознаменували собою становлення сучасного ладу англійської мови й рух до

аналітизму, раніше всього здійснюються в північних діалектах і з відставанням проявляються в південних діалектах.

Підтвердженням наявності значних мовних розходжень між північними й південними діалектами служить висловлення автора поеми «Бігун по світлу» (*Cursor mundi*), написаної на півночі Англії близько 1300 р., який писав, що, знайшовши легенду про Успенську Богородицю на південному діалекті, він вирішив перекласти її на свій рідний північний діалект для тих, хто не знає іншого англійського [Cursor 1874].

Згадування про мовну ситуацію в Англії XIV в., що характеризується протистоянням по лінії північ-південь і існуванням проміжної зони мідлендських говорів, що виступають як сполучна ланка між діалектами півночі й півдня, знаходимо в Тревізи (1326 – 1412): *therfore it is that Mercii, that beeth men of myddel Engelond...understondeth bettre the side langages, northerne and southerne, than northerne and southerne understondeth either other* [цит. за: Baugh 1960, p. 231–232] (тому мерсійци, тобто люди середньої Англії ... краще розуміють мови – північну й південу, чим жителі півночі й жителі півдня – один одного).

У процесі оформлення літературної норми вводиться соціальний критерій і підкреслюється відособлений статус північноанглійської діалектної єдності, оскільки в якості «правильної» форми мовлення визнавалася мова вихованих, утворених людей півдня Англії, особливо мова Лондона, яка не використовувалаяс на півночі. Збереженню відособленості північних діалектів сприяють і тісні генетичні зв'язки із шотландською національною мовою, що формується на основі нортумбрійського діалекту.

У сучасну епоху мовна ситуація в Англії характеризується насамперед зміною відносини суспільства до нормованого мовлення й підвищенням престижності регіональних і діалектних форм, що найбільше яскраво проявляється на рівні вимовних норм RP. У хронологічному плані подібні помітні зміни відносно англійців до рідної мови почали відбуватися в останні десятиліття [Kushnir 2024, p. 34–37].

Як відзначають дослідники (А. Хьюз, П. Традгилл А), сучасна мовна ситуація в Англії характеризується наявністю диглосії, тобто одночасним існуванням у суспільстві літературних і нелітературних форм, застосовуваних залежно від середовища спілкування й соціального статусу співрозмовників [Hughes 1997, p. 2–3].

У сучасну епоху зберігається основне діалектне розділення на північні й південні діалекти. У північноанглійскому ареалі, як і в інших діалектах, мовний розвиток у цілому характеризується консервативністю (тобто наявністю певних архаїчних особливостей), і прогресивністю, що проявляється в активній реалізації запропащувати процесів, що не одержали повного розвитку в нормованій літературній мові, що нерідко відбиває результати розвитку діалектної мови в попередні періоди й конкретні прояви, що мають різні.

Простежимо зародження й розвиток йоркширських діалектів на тлі історії Йоркширу з найдавніших часів до наших днів.

Історія формування й розвитку йоркширського діалекту нерозривно пов'язана з історичними подіями, що відбувалися на території графства Йоркшир у різні періоди часу [Jespersen 1930, p. 1]. На формування й розвиток діалекту в тому або іншому ступені зробили вплив безпосередні лінгвістичні контакти, а також політичні, культурні й економічні відносини між народами, що проживали на території графства в різні періоди його історії.

Найбільш древні догерманські топоніми, що вказують на мову народів, що проживали на території графства, містять у собі топографічні позначення кельтського походження, більшість із яких зустрічається в кельтській області на території Західного Райдінга [History], що зберігала довгий час свою незалежність, і топоніми часів римського панування [History].

До періоду норманського завоювання була вже закладена основа діалектів Йоркширу, що представляли собою змішання північного (нортумбрійського) діалекту англійської мови, що продовжує у своєму

розвитку племінний діалект англов, із близькими скандинавськими діалектами. Скандинавський вплив, що виявився у зв'язку із тривалим періодом спільного проживання англов і скандинавів на території графства, знайшло відбиття в різних сферах життя суспільства [Robinson 1855, p. viii].

Саме зі скандинавським впливом зв'язаний розподіл Йоркширу на «райдинги» підрозділялися на уепентеки – більше дрібні податкові округи. Розподіл Йоркширу на райдинги й уепентеки з'явилося результатом перенесення скандинавами на землю Англії системи адміністрації й державного керування, що існувала в Скандинавії [History]. Сліди скандинавського впливу простежуються й у назвах вулиць Йорка [Skeat 1930, p. 55–78], які як і в інших містах області датського права, називаються gate – дорога замість *street* – з так. *street*: порівняйте – *Stonegate, Goodramgate, Coney Gate* .

Після піднесення лондонського діалекту й поступового поширення літературної мови, який призвів до переходу територіальних діалектів на положення усних говорів, розквіт літератури на йоркширському діалекті відзначається в XIX в., коли йоркширський діалект (особливо в Західному Райдинге) стає засобом літературного спілкування широкого кола людей [McDavid 1979, p. 317]. З'являється новий тип автора – робочий поет і нові твори – поетичні й прозаїчні [Карлова 2017; Beal 2006, p. 98]. Глибокі міждіалектні контакти й взаємодії, викликані міграцією сільського населення із всіх районів Великобританії у зв'язку з індустріалізацією Йоркширу в XVIII – XIX ст., створили умови для згладжування вузьколокальных мовних особливостей. ситуації, що зачіпають різні аспекти життя жителів Йоркширу (політичні, соціокультурні й т.п. [Jennings 2005, p.225]).

Слід зазначити, що у мовному плані англійці, йоркширці, зокрема та члени йоркширського діалектологічного суспільства приділяють особу увагу вивченню мовних особливостей діалекту графства Йоркшир, активно й всіляко підтримуючи й заохочуючи інтерес до нього. Як відзначає Ф. Робінсон у передмові до Словника йоркширського діалекту, традиції й

фольклору, стандартизація загрожує перетворити діалектоносіїв в міжнародному плані в ніщо [Robinson 1855, p. viii]. Він звертається із закликом зберігати й підтримувати місцеве регіональне мовлення й культурні традиції.

Таким чином, підкреслимо, що діалект графства Йоркшир має давні коріння, розвивався окремо, але в загальному історичному контексті зі всією Англією.

1.3 Основні типи лексичних об’єднань у літературній мові та діалектах

Лексичні об’єднання охоплюють синтагматичні та парадигматичні відносини, що відображають системність мови. Серед них – понятійні й семантичні поля, лексико-семантичні групи (ЛСГ), тематичні групи, дистрибутивно-семантичні класи (ДСК) і дистрибутивно-семантичні поля (з іменною, дієслівною лексикою та фразеологізмами, близькими за смислом і дистрибуцією), функціонально-семантичні поля (ФСП), організацію лексики в ФСП, лексикографічний тип як нове поняття теоретичної семантики, що пов’язує її з лексикографією. Обидва типи відносин мають ієрархічний характер.

Оскільки дослідження фокусується на семантичному полі діалектної лексики як прояві парадигматичних відносин, розглянемо їх окремо. Парадигматичні відносини – це зв’язки вибору й асоціації, засновані на подібності чи відмінностях означаючих і позначуваних одиниць. У фонетиці вони виявляються між дзвінкими й глухими, м’якими й твердими звуками; у граматиці – між відмінковими формами, дієвідмінюваннями, типами речень; у лексико-семантичній системі – у синоніміях, антонімах, гіпонімах, конверсивах тощо [Селіванова 2006, с. 340]. У лексиці вони ґрунтуються на

формальній чи семантичній схожості (або протилежності) слів, де парадигма є групою елементів із спільною властивістю, але з диференційними ознаками.

Парадигматичні відносини в тексті не фіксуються напряму: вони виявляються через протиставлення лексичних одиниць подібним за типом елементам та окреслення їхніх спільних і унікальних рис. Значущість кожної одиниці визначається диференційними ознаками, а в парадигмі вона займає чітко фіксоване місце. Парадигмами слугують структура багатозначного слова, синонімічні ряди, антонімічні пари, лексико-семантичні групи та семантичні поля.

Ці відносини називають вертикальними, бо парадигму можна зобразити як стовпчик: відмінкову парадигму іменника, лексико-семантичну групу тощо. Парадигматичні відносини об'єднують одиниці одного рівня складності (фонема з фонемою, слово зі словом), тоді як ієрархічні – різних рівнів. Їхнє протиставлення синтагматичним ієрархічним відносинам підкреслює багаторівневу, гетерогенну природу мовної системи, зумовлену її структурою.

Лексика і словниковий склад діалекту як різновиду національної мови також характеризуються синтагматичними й парадигматичними відношеннями. Це означає, що діалектизми можуть об'єднуватися за подібністю (синонімія, омонімія, тематичні групи, лексико-семантичні поля), за протиставленням (антонімія), а також за відношенням загального й часткового (гіпонімія / гіперонімія), тощо [Кулинич 2013, с. 17–30; Скороходова 2013, с. 64–66].

Водночас діалект є специфічною формою існування мови, тому парадигматичні відношення у його лексиці мають певні особливості. Як відокремлена соціально-регіональна мовна система, діалект характеризується такими властивостями:

1. Соціальна зумовленість**,** тобто використання у мовленні певної соціальної групи (переважно нижчих верств суспільства) у повсякденному спілкуванні. Це, з одного боку, спричиняє відсутність стилістичних

синонімів, а з іншого – обмежує стилістичну диференціацію діалектної лексики переважно розмовним стилем, у межах якого фактично виділяється лише сленг [Глобіна 2020, с. 23–25].

2. Територіальна обмеженість**,** тобто функціонування в межах певного ареалу. Це відображається у лінгвогеографічних картах і зумовлює виникнення фонемо-графічних варіантів у різних діалектах, географічних синонімів, розширеної полісемії та навіть енантіосемії в межах однієї національної мови.

Окрім цього, діалектам притаманні й інші риси:

- стійкість і консерватизм лексичної системи**,** що проявляється у збереженні архаїчних форм та історизмів;

- гнучкість і відкритість до запозичень**,** що, з одного боку, сприяє появі етимологічних дублетів, полісемії та енантіосемії, а з іншого – формує змішану з генетичного погляду мовну структуру. Значна частина лексики при цьому є запозиченою або походить з тих самих джерел, що й загальноанглійська мова, і тому збігається з нею;

- відсутність стильової диференціації, переважно усний характер репрезентації, некодифікованість (існування регламентацій у вигляді узусу);

- структурна підпорядкованість певній мові за умови її наявності. Діалект протиставлений іншим діалектам однієї мови й має спільні з ними риси та власну специфіку [Селіванова 2006, с. 327].

Унаслідок цього діалектна система має обмежений характер, а її лексика співіснує з елементами літературної мови [Голуб 2020, с. 30–33]. Тому діалектизми, зафіксовані у словниках, утворюють меншу кількість лексико-семантичних груп, ніж у літературній мові, а наповнення семантичних полів є фрагментарним і не виходить за межі діалектного узусу.

Загалом принцип організації зв’язків і польова структура лексики у діалектах залишаються такими самими, як і в літературній мові.

РОЗДІЛ 2
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОКАБУЛЯРУ ДІАЛЕКТА ГРАФСТВА ЙОРКШИР XIX СТОРІЧЧЯ

У даному розділі розглядається лексико-семантична система діалекту Йоркшир, британського варіанту англійської мови на матеріалі «Словника йоркширського діалекту і колекції провінціалізмів у вжитку в графстві Йоркшир» XIX сторіччя, загальним обсягом 1675 словникових статей [Robinson 1855]. Більша частина аналізу присвячується дослідженню системності діалектних одиниць (далі – ЛО), бо вважається, що вона не має чіткої системи, особливо зараз, коли її склад тісно співіснує з літературною мовою та елементами останньої. Деякі вчені мають протилежну думку, що підтверджується значною кількістю праць, зокрема в вітчизняному мовознавстві [Голуб 2020, с. 30–33].

У цілому, аналіз лексики, зокрема діалектної, дає змогу розповісти про культуру тієї чи іншої країни, адже тільки мова являється з'єднувальним каналом, що допомагає зрозуміти один одного. Так, якщо взяти словник країни, культура якої вивчається, і ретельно проаналізувати всі лексичні одиниці, з’являється можливість дізнатися багато відомостей про види діяльності, ремесла, побут, флору та фауну країни та багато іншого.

Виділення тематичних груп можливе на різних підставах залежно від міри узагальнення предметів. Тематичні групи − це групи слів, що означають близькі або безпосередньо пов'язані між собою поняття завдяки зв'язкам іменованих об'єктів в реальній дійсності або в людській свідомості.

Учені пропонують різні тематичні класифікації залежно від предмету дослідження: мови, діалекту, говору, тощо. Наприклад, виділяють наступні групи діалектних слів: землеробство; тваринництво; рибальство, полювання, лісові промисли; будови, їх частини; назви предметів домашнього ужитку;

назви предметів і явищ навколишньої природи; дієслова говору; дієслова пересування, тощо.

Розглянемо тематичні групи йоркширського діалекту детально і прослідкуємо яким чином установлюється зв'язок з культурою.

2.1 Тематичні групи лексичних одиниць діалекту Йоркшир

В даному дослідженні аналізуються лексичні одиниці йоркширського діалекту. За результатами аналізу нами було виокремлено 3 основні лексичні групи, кожна з яких має подальшу диференціацію, а саме:

Побутова лексика: 1) назви їжі, напоїв, їх приготування і компоненти; 2) назви предметів побуту, інструментів та кухонного приладдя; 3) назви житлових і господарських будівель, їх частин; 4) дієслова, пов'язані з видами діяльності людини.

Людина: 1) емоції, почуття і стан людини; 2) назви хвороб; 3) назви частин тіла людини; 4) назви одягу; 5) назви професій; 6) дієслова, пов'язані з людиною.

Флора і фауна: 1) назви рослин, кущів, дерев; 2) назви тварин; 3) назви птахів; 4) назви комах; 5) дієслова, пов'язані з рослинами та тваринами

З точки зору семантики побутова лексика ділиться на 3 основні групи: назви їжі, напоїв, їх приготування і компоненти; назви предметів побуту, інструментів та кухонного приладдя; назви житлових і господарських будівель, їх частини. За кількісною ознакою всі лексичні одиниці (далі ЛО), які означають назви предметів даної тематичної групи мають такі показники: їжа та напої (93 ЛО), предмети побуту (197 ЛО) та будівлі (87 ЛО). Можемо зауважити, що в йоркширському діалекті існує дуже велика кількість назв предметів побуту через вигідне територіальне положення, яке дає народу

даної території змогу займатися різноманітними видами діяльності, і саме через це люди потребують наявності різноманітних приладів.

У першій тематичній групі представлено різноманітні види страв і напоїв. До найпростіших належать *bread*-and-butters – хліб із маслом, *honey-bread* – хліб із медом, а також *bait* – обідня закуска, яку зазвичай подають із міцним пивом. Лексика йоркширського діалекту містить чимало назв запіканок і пирогів, що відрізняються формою та складом: *blanket*-pudding – велика кругла запіканка, *black-pudding* – запіканка прямокутної форми, *flap jack* – пиріг із яблук і тіста, *hard-dick* – йоркширська запіканка з борошна та води.

Серед напоїв переважає пиво, яке є важливою складовою місцевої кухні: *huckle-my-buff* – напій із пива, яєць і бренді, *husser-and-squescher* – горщик пива з додаванням драхми джину, *fresh* – домашнє пиво, яке слід вживати свіжим. Жінки Йоркшира іноді жартують, що важко зрозуміти: чи то пиво в них настільки міцне, чи голови їхніх чоловіків настільки слабкі, адже незалежно від кількості випитого з друзями ті все одно наполягатимуть, що випили лише одну пінту.

Побутові предмети Йоркширу загалом подібні до типових для країн цієї кліматичної зони. Мешканці активно займалися кравецтвом, що підтверджують знаряддя на кшталт *bobbingneedle* (шило), *bottom* (котушка бавовни) та *swade* (шкіряний ремінець прядки).

Особливу роль відігравало рибальство як ключова діяльність. Для нього чоловіки використовували *cloppers* або *clog-boots* (черевики з дерев'яною підошвою) та *backstays* або *backsters* (широкі дошки на зав'язках, подібні до снігоступів, для болотистих морських узбереж).

Кухонне начиння включало *riddle* (велике сито для просіювання пшениці в сараї), *bittle* (дерев'яний кухоль для молока), *handle-dish* (миска з ручками), *oven-rake* (залізні граблі) та *oven-slice* (лопатка для попелу в печі).

Серед будівель і споруд на їхніх землях траплялися *being* (маєток), lean-to (прибудований сарай), *holt* (сховище), bay (відділення в амбарі), *applety*

(фруктове горище). Біля маєтку розташовувалися close (фермерське подвір'я), *lodge* (ангар), *henrip* (курник), *pigscot* (хлів), *pen* (конюшня з боксами).

Лексика тематичної групи «Людина» розділяється на 5 основних груп, які називають предмети і стани, та дієслова пов'язані з даною тематичною групою, з такими кількісними показниками: емоції, почуття та стан людини (243 ЛО), частини тіла (64 ЛО), назви хвороб (98 ЛО), одяг (135 ЛО) та професії (73 ЛО).

Народ Англії досить стриманий та замкнутий, але в лексиці йоркширського словника саме група емоції, почуття та стан людини має найвищі показники. Лексика саме цієї групи багата на такі системні відношення, як синонімічні та антонімічні. Наприклад, *peer* та *quick* означають сповнений життя, *yar, frit* та *frouden* – наляканий, охоплений страхом, *knowledgeable* – освічений, *buddy* – дурний. Слід зауважити, негативних емоцій та почуттів значно більше за позитивних.

Серед захворювань слід виділити такі основні, як *bunch* – пухлина, *johnny* – малярія, озноб, *hot-chills* – хвороба, яка супроводжується гарячкою, *bethered* – прикутий до ліжка та *nettle-spring* – кропивниця. В цілому, всі хвороби нам добре знайомі та поширені як в йоркширському регіону так і в Україні. Тим не менш, лексична одиниця йоркширського діалекту «*burnish* – потовстіти» означає скоріше комплімент ніж образу, в той час, як в нашій країні вона має протилежне значення.

Група лексики, що означає частини тіла людини описує здебільш верхню частину людини: *nose-holes* – ніздрі, *nod* – задня сторона шиї, *clapper* – язик, *throt* – горло.

Тематичні групи одягу та назв професій тісно взаємопов'язані. Наприклад, мандрівний швець, який займається лагодженням взуття (*snob*), повинен завжди мати із собою залізні носки та набійки для чобіт (*spelts*). Натомість працівник маєтку, що стежить за дотриманням меж володінь (*hayward*), зобов'язаний приходити на роботу в костюмі із сержа (*saye*).

У йоркширському словнику також зафіксовано кілька лексичних одиниць, що позначають елементи одягу для дітей – *tidy* або *tuck* (дитячий фартух), *scuffle* (верхній одяг, який одягають дітям, щоб вони не забруднилися), – а також для жінок: *slop* (коротке жіноче плаття з грубого матеріалу) та *skep* (капелюх).

Лексику флори та фауни йоркширського діалекту можна поділити на 4 основних групи: рослини, тварини, птахи та комахи. Першу групу можна також умовно розділити на три підгрупи: квіти, дерева та гриби. Другу групу можна розподілити на свійських тварин та риб. Розділяти на підгрупи дві інші групи немає потреби, бо вони мають малу кількість лексичних одиниць.

За кількісною ознакою всі ЛО флори і фауни йоркширського діалекту мають такі показники: рослини (186 ЛО), тварини (67 ЛО), комахи (52 ЛО) та птахи (30 ЛО). Це свідчить про те, що люди на території Йоркширу приділяли більше уваги рослинному світу та сільськогосподарським тваринам.

Деякі з рослин можна використовувати в якості їжі для людей *(herbs*-чорниця, *gazels* – чорна смородина, *gaskin* – різновид вишні, *keblock* – ріпа*)* та тварин (*milk-maids* – лядвенець рогатий, *Cucckoo's Bread and Cheese tree* – глід). Флора даного графства дуже багата на лікувальні рослини, такі, як: *chequer*-горобина, *fat-hen* – лобода, *long-purples* – зозулинець чоловічий, *milkmaids* – плетуха звичайна, *poison berry* – тамус звичайний, *naughty-man's-plaything* – кропива жалка та ін. За допомогою цих рослин можна вилікувати анемію, хвороби печінки і нирок, селезінки, бронхіальну астму, мігрені, ревматизм, радикуліт, невроз та багато інших тяжких захворювань.

В лексиці діалектоносіїв йоркширського діалекту у групі тварин знаходяться здебільш свійські тварини: *coney, robbut* – кролик, *hacer, harder* – телиця, *humble-cow* – корова без ріг. Займаючись скотарством мешканці приділяли велику увагу особливостям тварин: *guess-sheep* – молода вівця в якій з першого разу не вдалося завагітніти, зміст назви в тому, що не

вгадаєш чи буде в неї потомство взагалі, *bullock* – товста тварина будь-якої статі, *humble-cow* – корова без ріг.

В лексиці носіїв йоркширського діалекту існує багато назв тварин, яким виповнився 1 рік: *bud* – однорічне теля, так назване через тільки-но розпочавші рости роги; *stot* – молодий віл; *sheat, shoot* or *shut* – однорічна свиня; *tag* – однорічна вівця.

Переглянувши всі тематичні категорії, можемо зробити висновок, що саме завдяки кліматичним умовам, а як ми знаємо Йоркшир знаходиться на півдні острова Великобританії, на території ростуть такі рослини, як папороть, вільха, ромен польовий, фруктові дерева и т.п.; людям вдається вирощувати пшеницю, щоб виготовляти смачні пироги з ягодами та ізюмом; різноманіття тварин та комах таке ж, я у в нашій країні, а вихід до моря дозволяє займатись рибної ловлею.

2.2 Структурні особливості лексичних одиниць йоркширського діалекту та їх частиномовний аналіз

Наступним аспектом дослідження є визначення структурних особливостей лексики йоркширського діалекту. У результаті аналізу всієї лексики, поданої у Словнику йоркширського діалекту і колекції провінціалізмів, уживаних у графстві Йоркшир [Robinson 1855], було отримано такі дані: найбільшу частку серед усіх частин мови становлять іменники – 1001 лексична одиниця. Далі за кількістю представлені дієслова (315 ЛО), прикметники (275 ЛО), прислівники (70 ЛО) та займенники (3 ЛО). Водночас у словнику відсутні такі частини мови, як артикль, числівник, прийменник, сполучник і вигук.

Іменники представлені передусім простими словами (640 ЛО), серед яких: *apse* – осика; *bait* – сніданок у полі з міцним пивом; *bronk* –

презирливий жест головою; *chee* – сідало; *cleat* – шматок дерева, що використовується для запобігання хитання дверей; *cole* – морська галька на узбережжі; *crip* – хрустка картопля; *dab* – морська камбала; *dick* – канава; *dole* – подарунки; *dozzle* – невелика кількість чогось; *drink* – ліки для великої рогатої худоби; *duff* – пудинг із води та борошна; *earsh* – поле стерні; *effet* – тритон; *firm* – лава без спинки; *flap* – великий широкий гриб; *flec* – хутро кролика; *flit* – кажан; *frail* – ціп; *fresh* – домашнє пиво; *ganse* – веселощі; *geat* – ворота; *goad* – довга палиця; *grip* – невеликий водостік; *gyle* – пивоваріння; *heen* – курка; *helve* – довга плітка; *hogo* – різкий неприємний запах; *hull* – запах горіха; *hunch* – легкий поштовх ліктем; *ix* – вал; *joy* – сойка; *kell* – промислова піч для сушіння; *kime* – ласка; *lay* – земля, оброблена під пасовище; *lip* – дерев'яна коробка, яку сіячі носять під час сівби; *loch* – колесо воза; *maid* – малі діти, які ще не можуть працювати; *maund* – ручний кошик із двома ручками; *nip* – скупець; *nod* – задня частина шиї; *ore* – морські водорості, винесені припливом і відпливом; *pat* – свиняче корито; *peel* – дерев'яний черпак із довгою ручкою; *pod* – візок; *scud* – туман; *shim* — проблиск чогось; *shut* – молода свиня; *silt* – пісок або бруд, принесений припливом і відпливом; *slat* – шифер; *snag* – равлик.

Серед іменників також наявні похідні лексичні одиниці, які становлять значно меншу частку від загального обсягу – 75 ЛО. Похідні іменники утворені за допомогою таких суфіксів:

-er: *bozzler, duffer, camber, charger, chequer, clapper, chopper, haffer, kelter, kiver, nipper, nover;* **-y***: chockly, sally, swanky, quilly, nexdy;* **-al***: festical, masteral, mortal;* **-ment***: sarment, amendment;* **-ful***: masterful.*

Значно більшу частку лексичного складу йоркширського діалекту становлять складні іменники – 286 ЛО. Серед них виділяються такі структурні моделі:

- **«прикметник + іменник»**: *coager-cake, fat-hen, doddlegrass, galleybird, greybeards, holy-sunday, ragged-jack, sussex-moon, fleed-cakes, whapple-gate, hot-pot, flindermouse, sidelands, floush-hole, hard-dick;*

- **«іменник + іменник»**: *appleterre, bedsteddle, broom-dasher, broom-clisher, hayward, penny-rattle, oast-hair, bibler-catch, keddle-nets, caving-riddle, mum-chance, pudding-cake, winterpicks, sheep-cage, neighbour's-fare;*
- **«дієслово + іменник»**: *bind-days, driftway, draining-spoon, sow-cat, strike-plough, tickle-plough, wean-gate, pickpockets, pay-gate, ride-horse.*

У лексиці йоркширського діалекту складні іменники також представлені так званими компресивами (лексичними одиницями, що виникають унаслідок компресії та синтаксичного зсуву). Вони становлять приблизно 15% усього словникового складу, причому значна їх частина припадає саме на іменники. Наприклад: *huckle my buff* – напій із пива, бренді та яєць; *jack-in-the-hedge* – квітка родини гвоздикових; *jump-up-and-kiss-me* – братки; mock-beggar-hall – будинок із привабливим зовнішнім виглядом, але бідним і занедбаним інтер'єром; *naughty-man's-plaything* – жалка кропива; *wean-year-beast* – теля, відлучене від матері в поточному році.

Дієслова у йоркширському діалекті становлять значно меншу частку лексики порівняно з іменниками – 315 ЛО. Більшість дієслівних лексем представлені простими словами, наприклад: *arg* – сперечатися, *bark* – кашляти, *boss* – кидати, *dight* – прикрашати, *fag* – зрізати кукурудзу або стерню близько до землі, *flux* – схопити щось, *hatch* – постійно хворіти, *kiddle* – спокушати, *list* – протікати, *mend* – пам'ятати, *nurt* – виховувати, *plog* – забувати або перешкоджати, *skid* – гальмувати колесо під час спуску з пагорба, *space* – вимірювати землю, *yape* – поширювати плітки.

Водночас значну частину становлять дієслова, утворені шляхом словоскладання: *catch hot, catch hurt, cut your stick, bagridge, carp-pie, clemmening, hagridden, stiver-about, pigscot*.

Найпоширенішою структурною моделлю серед дієслів є тип **«дієслово + прислівник»**: *out-asked, overget, call-over, flown-in, give-in, go-under, hill-up, hob-up, lay-up, lope-off, muck-out, peg-away, perk-up, pick-up, pick-upon, shut-of, silt-up, stiver-about.*

Подібно до іменників, у групі дієслів також трапляється незначна кількість компресивів: *jump-round-and-hang-by-nothing* – квапитися, *eyed-and-limbed* – проклинати когось, *rap-and-run* або *rap-and-rend* – схопити, вкрасти.

Варто зауважити, що у словниковому складі діалекту наявна лише невелика кількість похідних дієслів, зокрема: *a-bear, abide, adone, disremember, mislike, skirmish.*

Значна кількість прикметників в йоркширському діалекті мають просту структуру: *adle* – дурний, *brave* – здрорвий, *champ* – твердий, *cluck* – не в дусі, *death* – глухий, *flit* – худий, *glum* – похмурий, *hisn* – власний, *mad* – розлючений, *mosey* – відсталий, *twort* – зухвалий, *vert* – *зелений.* Тим не менш більшу кількість займають похідні дієслова з такими префіксами, як: *a–, im–, in–, ill–, un–: unforbidden, unbeknownst, unaccountable, unlucky, ill-conditioned, ill-convenient, impersome, innocent, ingenurious*; та суфіксами *–y, –ish, –ful, –able*: *abuseful, chockly, dentical, doddlish, dubby, ernful, faddy, flushy, gumptious, huffy, mischieful, miserable, notable.*

Прислівник включає лише 75 ЛО, але за своєю формою бувають простими (*aslew* – поперек, *come* – в слушну годину, *enew* – досить, *hap* – можливо, *hem* – дуже, *that* – тож, *yetner* – навіть не близько, *sen* – з тих пір), похідними (*abusefully, deedily, innardly, justly, prensley*), складними (*along-of, all-on, alltsinit, anywhen, awhile, dappen, e'en-a'most, most-in-ginral, naun-but, no-ways, some-one-time, to-and-agin*) та складовими (*certain sure*).

Займенник представлений лише трьома ЛО:

- *nuther* – похідний займенник, який складається з кореневої морфеми *«nuth»* та суфікса *«er»,* перекладається, як *«наякий»;*

- *othersome* – складний займенник, який складається з двох – *«other»* та *«some»,* перекладається, як «якийсь інший»;

- *ourn* – похідний займенник, який складається з кореневої морфеми «*our*» та суфікса «*n*», перекладається, як «наші».

Словниковий склад діалекту дає можливість проаналізувати лексичні одиниці та їх особливості в різних аспектах, допомагаючи нам виділити

основні частини (іменник, прикметник, дієслово, прислівник та займенник), що існують в даному діалекті.

Варто зазначити, що в лексиці, яка представляє майже в кожну з частин мови є прості, похідні та складні слова. Це дає на змогу зробити висновок, що в системі багатозначних слів, що мають різні деривaційні зв'язки, визначаються парадигматичні особливості, простежується взаємозв'язок між цими семантичними розрядами і їх лексико-семантичними відносинами.

2.3 Системні відношення в лексиці діалекту Йоркшир

Загалом в лексиці йоркширського діалекту було виявлено такі типи системних відношень: синонімія, антонімія, омонімія, паронімія, гіперо-гіпонімія та полісемія.

Синонімія ґрунтується на здатності мовної системи мати кілька означуваних для одного означуваного і допомагає відображенню в мові різноманітних властивостей об'єктивного світу з використанням мінімуму мовних засобів.

Синоніми бувають абсолютними, ідеографічними і стилістичними. Доречно буде наголосити, що в діалекті відсутні стилістичні синоніми, тому що в них немає внутрішньої стильової диференціації, всі вони припадають на розмовний стиль. Також його лексика дуже скупа на абсолютні синоніми, бо діалект частіше описує явища та предмети конкретно:

- *tightish, brave* – здоровий;
- *long-dog– grew* – порода собак «хортиця»;
- *bishop-barnaby, ladycow* – сонечко;
- *powering-tub, kinmel* – чан для засолювання мяса;
- *beepot, beeskep, skep* – вулик.

Якщо порівняти кілька синонімічних рядів можна побачити, що в діалекті Йоркширу є велика кількість ідеографічних синонімів:

- *frouden (*наляканий*), afeard (*переляканий*), yar (*наляканий до смерті*);*

- *thick-of-hearing (*недочуваючий*), dunch (*глухуватий*), death (*глухий*);*

- *chuckle-headed (*дурний*), mum-chance (*тугодум*), gummut (*телепень*); simple (*нерозбірливий*), stupe (*безглуздий*), dead alive* (тупоумний);

- *concerned in liquor (*п'яний), *tight* (сп'янілий), *curious* (п'яний*), cranky* (хмільний);

- *dezzick (*продуктивна робота за 1 день), *journey* (робота за 1 день), *bout* (недовиконана робота за 1 день), *Jacketting* (важка робота для одного дня);

- *snuffy* (злий), *rough* (запальний), *scrow* (роздратований), *tessy* (розлючений);

- *duff* (пудинг), *hard-dick* (круглий пудинг, зроблений лише з води та муки), *pudding* (квадратний пудинг, зроблений з води та муки);

- *raftly (*дуже), *lamentable* (вельми), *hem* (дуже);

- *stalled* (виснажений), *beazled* (без сил), *flog* (стомлений), *done-over* (виснажений), *dog-tired* (зморений);

- *yape* (базікати), *nabble* (базікати даремно гаючи час), *helve* (пліткувати);

- *fuss* (метушня), *quirk* (хвилювання через дрібниці), *pucker* (нервово хвилюватися), *rookery* (суєта);

- *sheat* (молода свиня, що росте), *shut* (молода свиня), *shoot* (молода свиня, що росте).

Як і синонімія, антонімія є мовною універсалією, але заснована вона не на схожості, а на протиставленні понять. В йоркширському діалекті присутні всі види антонімів:

1. Градуальні: *beazled* (стомлений) – *crank* (бадьорий); *bruss* (гордий) – *ernful* (жалюгідний); *crummy* (товстий) – *lear* (худий)*; sabbed (*мокрий*) – sare (*сухий*); rudy (*грубий*) – short (*лагідний*); kiddle* (витончений) – *shacky* (в обносках).

2. Конверсивні: *ampery* (гнити) – fay (цвісти); *mind* (пам’ятати) – *disremember* (забути); *catch pot* (захворіти) – *burnish* (одужати).

3. Комплементарні: *gaffer* (дідусь) – *gammer (*бабуся).

В лексиці діалекту графства Йоркшир нажаль комплементарні антоніми виражені лише однією антонімічною парою.

Омонімія – вираження семантично не пов'язаних одне з одним значень одним і тим же мовним знаком – словом або яким-небудь іншим лінгвістичним утворенням.

Від омонімії слід відрізняти полісемію, тобто наявність у одного і того ж мовного знаку різних значень, між якими є деякий семантичний зв'язок. Омонімія поширена в природознавчих мовах, де є результатом дії фонетичних законів мови, зміни значень слів і граматичних форм. Приклади омонімії в діалекті Йоркширу:

- *hatch* (кора дерев) – *hatch* (ворота);

- *hop-dog* (гусениця, яка з’являється лише в хмільниках) – *hop-dog* (інструмент для малювання кругів на землі);

- *hover* (світло) – *hover* (змерзнути);

- *huck* (стручок боба) – *huck* (сильний удар);

- *kid* (маленький дерев’яний чан) – *kid* (стручок гороху);

- *leap* (великий глибокий кошик) – *leap* (половина бушелю);

- *raftly* (дуже) – *raftly* (злий, в поганому настрої).

Дуже схожий семантичний зв'язок, який ми можемо спостерігати в лексиці йоркширського діалекту – полісемія. За допомогою ретельного аналізу ми дізналися, що максимальна кількість значень у лексем, які містяться в діалекті всього лише 3. Розглянемо приклади полісемії:

- *hegling* – нав'язливий; той, що намагається; виснажливий;

- *mosey* – цвілий; мякий; вкритий шерстю;

- *peaked* – дратівливий; хворий;

- *ganse* – пустощі; нарядність;

- *gobbet* – велика кількість чогось; грудка, брила;

- *kerf* – поріз; мітка.

Детальний аналіз лексичного запасу діалекту дав змогу виділити ще один тип системних відносин – гіперо-гіпонімію. Гіпероніми в лексиці діалекту графства Йоркшир:

- *Dimsel* (будь-яка стояча вода) – *mare* (мілке озеро); *lasus* (озеро на лугу); *gurgise* (озеро для риби); *viver* (ставок для риби).

- *Trade (побутові прилади)* – *handle-dish* (миска з ручкою), *swade* (шкіряний ремінець прядки), *treft* (підставка), *poke* (довгий мішок), *riddle* (велике сито для просіювання пшениці в сараї), *trencher* – (дерев'яна дощечка для різки м'яса та хліба);

- *Hurr – (пиріг) – biscuit* (простий пиріг); *coager-cake* (пиріг, який можна їсти цілу неділю і він не буде псуватись); *cracklings* (хрусткі пироги); *flapjack* (пиріг з яблуками); *plum-heavy* (маленький круглий пиріг з ізюмом та смородиною); *pudding-cake* (пиріг округлої форми).

- *Tom* (будь-яка свійська птиця) – *chee* (півень), *gull* (каченя), *heen* (курка).

Аналіз лексики діалекта Йоркшир з точки зору системності виявив, що найбільш продуктивним є синонімія та гіперо-гіпонімія. Найменш продуктивним – полісемія.

2.4 Семантичні особливості інновацій та лексем, що залишаються в ужитку у XXI ст. і їх системні зв'язки

Як було зазначено раніше, 358 лексем зберігають стійкість, 191 – лексичні інновації, а 63 – семантичні. Всі ці слова ілюструють стійкість лексичної системи, незважаючи на вплив літературної мови та мовної політики. Загалом 612 одиниць.

За результатами аналізу нами було виокремлено 3 основні лексичні групи, кожна з яких має подальшу диференціацію, тобто розмежовується за різним ступенем близькості значень. Слід зазначити, що 3 групи співпадають зі групами, які були виокремленні на матеріалі лексики йоркширського діалекту XIX ст., але змістовно, та у кількісному аспекті не співпадають.

Конотативно-денотативний аналіз лексичних одиниць та словосполучень позволив прийти до висновку, що в XXI сторіччі у діалектному узусі залишаються споконвічні слова на позначку рослинного та тваринного світу

Так тематична група «Рослини» включає дерева, дикорослі рослини, культурні рослини, трави, овочі та фрукти, а саме:

1) назви дерев – *pipperidge* (барбарисове дерево), *oakery* (дуб), *horse-goggle* (дика слива, яку почали вирощувати на присадибних ділянках та покращили якість плодів), *perry* (груша);

2) назви дикорослих рослин – *Cucckoo's Bread and Cheese tree* (глід), *fat-hen* – лобода, *simpson* (трава хрестовник); *a thorn* (колюча рослина); *old man* (чагарниковий полин), *ivery* (плющ), *crow's onion* (зарісша дика цибуля);

3) культурних рослин – *goosegog* (аґрус), *scallion* (рання цибуля, яку саджають на зелень), *wots* (овес);

4) назви трав – *herbs* (трави), *segs* (осока), *oxlip* (першоцвіт), *old man* (полин), *tares* та *water grass* (груба трава);

5) назви овочів та фруктів – *chat* (маленька карпопля), *paysan* (маленьке раннє яблуко), *blades* (кормові буряки).

Група «Тварини» включає в себе свійських та диких тварин. Останні представлені у діалектній лексиці лише двома словами – *sarah* (заєць, що водиться у болотній місцевості та охороняється законом від полювання) та *wile,* як загальна назва диких звірів. Серед свійських тварин зустрічаємо різні назви корів в залежності від їхнього віку: *bud* (молода корова, вже не теля, але ще і не корова), *essexlion* (теля), *keow* (корова), *wennel* (молодий бик). Також у Йоркширі розводять таких тварин як: *bussock* або *dicky* (віслюк), *hoss*

(кінь), *ship* (вівця), *hogget* (однорічна вівця), *brawn* (кабан). Виділяємо декілька назв поросят – *shote* (молоде порося) та *cadlet* або скорочено *cad* (маленьке порося).

Група «Морський світ» також є відносно великим. Це пояснюється тим, що частина території графства омивається Північним морем. Серед діалектних слів виділяємо: *smie* (маленька рибка), *ninny-cocks* (молоді лобстери), *paddick* або *jacob* (жаба), *cull* (прісноводний сом з чотирма парами вусиків навколо рота).

За чисельністю лексичних одиниць слідує група «Птахи» – *dow* (білий голуб), *fowl* (півень), *charley* (лісовий голуб), *master William* або *master Will* (сова), *barley* (чиж). Як показує діалектна лексика, є різні назви одного виду, наприклад голуб, що живе у лісі називається словом *charley*, а білий голуб має назву *dow,* що у вимові схоже до літературної назви – *dove*.

Трохи меншим являється група «Комахи» – *harvestman* (довгоногий павук), *rainy-bug* (маленький чорний жук, що з'являється у дощову погоду), *briar* (велика муха, самка якої є кровопивцею і завдає болючі укуси коням та іншим ссавцям, включаючи людину), *harvest-bug* (надокучлива комаха, яка вражає поля та сади під час врожаю), *louse* (назва, яка вживається щодо різних комах, яка вражають зернові культури), *pull-pocker* (швидко літаюча довготіла комаха з двома парами великих прозорих крил, які поширюються в сторони в стані спокою).

Як бачимо, жителі графства Йоркшир вирощуть культурні дерева, такі як груші, сливи та барбарис. Також спостерігаємо і дуби, що зростають без втручання людини. Так як досить великі території не обробляються, у мовній картині світу багато слів описують дикорослі рослини. Це різні колючі рослини, чагарниковий полин, трава хрестовник, плющ та дика цибуля. Серед культурних рослин переважають овес, рання цибуля та аґрус. Жителі графства мають досить велику кількість назв різних сортів трав: це і осока, і першоцвіт, і полин, та навіть специфічна назва для грубої трави –

watergrass. В Йоркширі також вирощують картоплю, кормові буряки та яблука.

Дослідження також показало, що тваринництво посідало чільне місце у житті мешканців Йоркшир, адже було основним видом прибутку та джерелом для існування. Серед тварин найпоширенішою була велика рогата худоба, притаманна для даної території.

Вагомим для дослідження є група «Людина» що складається з суб'єктивних оціночних характеристик людини, соціальних характеристик, які описують професії та сім'ю та об'єктивних характеристик людини (зовнішні ознаки). Саме ця група включає найбільш інновацій.

До «Суб'єктивних оціночних характеристик людини» підгрупи «Характеристика людини» (15). Було виявлено лексичні одиниці, які описують людину як з позитивної, так і з негативної сторони. До позитивних характеристик належить невелика кількість слів, всього 3: *coddler – a good housewife, maker of nice things* (хороша домогосподарка, рукодільниця), *still – quiet, respectable person* (спокійна людина, яку поважають оточуючі), *right for'ard – upright, honest person* (чесна, справедлива людина).

Більш широко зображена людина саме з негативного боку (12): *slammacks – a slattern, a nun tidy female* (нечупара, неохайна жінка), *finnick – a person, usually a woman, who puts on airs* (людина, зазвичай жінка, яка величається), *hero – a troublesome child* (проблемна дитина), *hussey – an autrageous or ill-conditioned woman* (обурена чи сварлива жінка), *limb – a mischievous person* (зловмисник), *mawks – an untidy, slatternly woman* (неохайна жінка), *mawther – a girl, mostly a big awkward one* (незграбна дівчина), *meetinger – a dissender* (незадоволена особа), *sop – a fool* (дурень), *spinnick – an obscure term used of a trouble some child* (термін, використовується щодо характеристики неспокійної дитини), *stupe – a stupid person* (нерозумна людина), *tease – a teasing person* (дратівлива людина), *turk – a troublesome boy* (хлопець, що завдає багато клопотів).

Підгрупа «Соціальні характеристики людини» відображає відносини з соціумом. Ця група є дуже важливою структурою усього поля, вона включає наступні тематичні групи:

1. «Професії» у словнику виражено досить великою кількістю слів. Група містить слова, котрі характеризують людину з точки зору виду її діяльності: *a-mos, almost – clark* (кларк), *andraa – a clown*, або *mountebank* (клоун, шут), *auctioneerer* (аукціонер), *foreman – a curateis so called in some parts of the country* (вікарій, називається лише у деяких частинах країни), *kiddler – a huckster* (торговець), *meller – miller* (мельник), *musicianers* – музиканти, *sarvant* – слуга, *shummaker* – чоботар, *soadgers – soldiers* (солдати), *snob* – швачка.

2. «Сім'я» містить слова, що характеризують родинні відносини: *darter – daughter* (дочка), *nevvy–nephew* (племінник), *sprunny – a sweetheart* (кохана), *chance – an illegitimate child* (незаконно народжена дитина), *man – husband* (чоловік). Як бачимо, діалектне слово характерне навіть для дитини, народженої не у шлюбі.

Наступна за кількістю група це «Об'єктивні характеристики людини», що містить поняття, котрі відносяться до опису зовнішності людини та її фізичного здоров'я. Тематична група «Зовнішні ознаки» включає наступні лексичні одиниці: *finicks – a towdry-dressing female* (без смаку одягнена жінка), *spud – a short dwarfish person*(карлик), *atomy – a contemptuous term for an inconsiderable person* (презирливий термін, що характеризує худорляву людину), *boykin – a little boy* (маленький хлопчик), *girklin – a little girl* (маленька дівчинка).

Отже, стає очевидно, що найбільш широко представлені групи – «Характеристика людини» (15) та «Професії» (11). Це свідчить про те, що у йоркширському діалекті провідну роль мають оціночні слова, та лексика, що характеризує повсякденну діяльність людини.

Також залишаються в ужитку слова, що належать до тематичної групи «Погодні умови» (15): *bange* (невеликий дощик), *ran* (дощ), *snew* (сніжно),

dag (роса), *damp*а бо *wet* (легенький дощик), *misky* або *mullicky* (туманно), *tempest* (гроза), *storm* (сильна злива, яка не супроводжується вітром); *bengy* (хмарно), *coase* (штормова погода), *custard-winds* (холодні східні вітри, які переважають під час святкування Пасхи), *waft* (легенький вітерець).

Така чисельність назв дощової погоди доводить, що вологість дійсно підвищена та сприяє стрімкому росту трави на пасовищах. Лексика представлена такими словами як невеликий та легенький дощ, дощ, сильна злива. Погода часто буває туманною, вологою, грозовою, вітряною та штормовою. Таким чином, волога та дощова погода переважає на території Йоркширу, що і відображено у діалектній лексиці.

Таким чином, аналізована лексика відображає традиційне світосприйняття діалектоносіїв про природу, але з культурно-регіональними особливостями. По-перше, це клімат графства Йоркшир (вологий та з великою кількістю дощів, які представлені різними елементами: сильний або легенький дощ, злива, штормова, туманна, волога, вітряна або грозова погода); по-друге, – ландшафт (земна поверхня, що не оброблюється і де зростають чагарники, або пасовища з пшеницею, вівсом та іншими сільськогосподарськими культурами, долини та поля, рови або траншеї; наявність водних ресурсів – річок, ставків, струмків; по-третє, – тваринний світ (велика рогата худоба: корови, телята, бики. Також є свині, маленькі поросята, вівці та коні) та сама людина (нестримана, дратівлива, іноді чесна та справедлива, або та, що викликає багато клопітта, незадоволена, худорлява та нездорова); серед професій превалюють чоботар, мельник, тогровець, кравець, музиканти та клоуни. Тобто саме ті види діяльності, які допомагали в існуванні тогочасної людини.

За результатом зіставного аналізу очевидно, що лексико-семантичний об’єм лексичного репертуару, який зафіксований у словниках XIX та XXI сторіч, зменшується. Тем не менш, спостерігається розвиток діалекту Йоркшир за рахунок появи інновацій та розширення семантичної структури слів.

За семантичною ознакою змінюються назви предметів побуту та будівель, серед останніх починають превалювати більш урбаністичні будівлі (школа, рада), аніж було віднайдено в прикладах минулого століття (хлів, стайня, комора).

Стосовно професійної діяльності бачимо, що населення Йоркширу відходить від землеробства та в меншій мірі використовує мінерали власної території.

Серед групи людина залишаються назви родинних зв'язків; частин тіла, характеристик людини та одягу, взуття, а також на позначення різних професії. Проте, якщо у XIX столітті лексичні одиниці на позначення якостей мешканців Йоркширу були негативно маркованими (характеризували їх як простих селян-робітників, любителів випивки та свят), то в словнику XXI більш лексем з позитивною конотацією. Тематична група рослинного і тваринного світу залишається незмінною.

Слід зазначити, що збільшується кількість слів на позначення свят та ігор, наприклад з'являється гра із використанням дротиків (дартс). Раніше їжа та напої раніше базувалася на сільськогосподарському способі життя, тобто превалювали такі продукти, як: молоко, ячмінь, картопля, пиво. Проте із переходом до більш урбаністичного способу життя серед лексичних одиниць йоркширського діалекту з'являються такі продукти, як чай, бутерброди. Група загальних понять розвивається та наповнюється переважно рівномірним темпом, поповнюючи словник діалекту новими лексемами із негативною конотацією (приступ гніву).

Отже, простежується відхід населення Йоркширу від землеробства, стрімкий розвиток міст за сучасними вимогами суспільства. Якщо раніше графство Йоркшир можна було охарактеризувати як територію з працьовитим населенням, що поважає власні звичаї і традиції та полюбляє випити, то за останні роки є тенденція до культуризації даної території через осучаснення міст, що впливає на розвиток і мовної системи.

Стосовно лексичної системи йоркширського діалекту, то в XXI столітті вона представлена не лише меншою кількістю лексем, а й репрезентативністю їх системних зв'язків.

Так, на відміну від стану діалекту у XIX столітті, у XXI столітті зменшуються синонімічні ряди: серед іменникової частиномовної групи слів є приклади повних та часткових синонімів. До повних синонімів відносимо такі приклади: рот (*gob, meawth, cakehole*); будинок (*heause, heawse, whoam, whom, wom*), вузький прохід між будинків (*smuft, snicket, entry*); вода (*watter, way'er, waythe*r). Часткові синонімічні ряди включають в себе: батько (*feyther* – батько, *thowd'mon* – батько, старий).

Займенникова частиномовна група включає в себе приклади повних синонімічних рядів: я (*ah, aw, oi*), усі (*awe'l, o'*), обидва (*boowuth, booath*), ти / ви (*thee, tha, thi, yo*).

У прикметниковій частиномовній групі йоркширського діалекту присутні приклади на позначення синонімічних рядів із повними синонімами: нерозумний (*noddy, foo*).

Полісемія зустрічається у лексиці діалекту Йоркшир в XXI столітті досить рідко, але прикладами полісемії можуть слугувати наступні одиниці: *clowt* – лексема, що має два значення: 1. одиниця одягу, 2. кухонний рушник; лексична одиниця *sneck* також має два значення: 1. дверний засов, 2. ніс.

Системність лексики підтверджується також наявністю словотвірних гнізд. Прикладом таких упорядкованих словотвірних ланцюгів може стати наступний: твірне слово *bally* (живіт), похідним від нього є слово *belly-wahrt* (болі в животі); від твірного слова *Leyth* (Лейт) іде похідне *leyther* (житель Лейта); наступне слово *owt (*усе*)* є твірним для похідного *owtelse* (щось інше); твірне слово, яке є основою для подальшого словотворення, є *yed* (голова), похідне ж слово є *yedwarch* (головний біль).

Отже, результати проведеного дослідження свідчать про те, що діалект графству Йоркшир є системним утворенням, одиниці якого перебувають у взаємозв'язку та вступають у парадигматичні відношення. Слід зазначити,

що чітко простежується спрощення діалектної мовної системи протягом двох століть. У XIX столітті йоркширський діалект представлений більш чіткішою системністю, що містить такі явища, як синонімія, антонімія, полісемія, гіперо-гіпонімія та формування словотвірних гнізд у таких частиномовних групах слів, як іменникова, дієслівна, прикметникова та прислівникова. У мовній системі XXI століття такі явища, як антонімія та гіперо-гіпонімія в аналізованому словнику не виявлені. Натомість синонімія присутня лише в займенниковій, прикметниковій та іменниковій частиномовних групах, а в інших – відсутня.

ВИСНОВКИ

Діалект є варіативним і культурно зумовленим мовним явищем. За структурними характеристиками та походженням діалекти Великобританії поділяють на генетично однорідні та генетично неоднорідні. До першого типу належать племінні, територіальні (традиційні) та сільські діалекти, які відзначаються відносною системною цілісністю і відрізняються від інших варіантів мови фонетичними, морфологічними та лексичними особливостями. Другий тип представлений міським койне та міськими діалектами, що мають змішану структуру і формуються внаслідок порушення мовної наступності під впливом значних зовнішніх чинників, які супроводжують процес їх становлення.

Історичний розвиток англійських діалектів охоплює чотири послідовні періоди. Формування йоркширського діалекту відбувається паралельно із загальноанглійськими процесами, проте має і свої відмінності. Це пояснюється низкою екстралінгвістичних чинників, серед яких провідну роль відіграють мовні контакти.

Дослідження походження йоркширського діалекту в контексті розвитку діалектів Англії дозволило простежити динаміку його становлення від початкового етапу до сучасності та виокремити чотири основні стадії його розвитку.

У перших двох періодах мовна ситуація на території сучасного графства Йоркшир еволюціонує від локально розподіленого функціонування етнічно зумовленого племінного діалекту саксів до стану англо-норманської диглосії. У цей час відбуваються суттєві зміни в характеристиках діалекту, що значною мірою зумовлено територіальною відокремленістю регіону. Унаслідок цього посилюються діалектні відмінності, формується внутрішня диференціація, і діалект поступово трансформується в традиційний територіальний різновид.

У третьому періоді ключовим чинником розвитку йоркширського діалекту стають міждіалектні контакти у міському середовищі. Це сприяє появі нового структурного типу – генетично неоднорідного варіанта, відомого як міське койне Йоркширу. Водночас генетично однорідна форма діалекту продовжує функціонувати та диференціюватися в сільській місцевості.

Четвертий етап також позначений зміною сутнісних характеристик діалектів, що пов'язано з формуванням і поширенням літературної мови. Генетично однорідний йоркширський діалект набуває форми сільського діалекту, тоді як міське койне перетворюється на міський діалект. Основними чинниками діалектної диференціації стають просторово-культурний і соціальний фактори. При цьому діалекти та літературна мова мають приблизно однаковий комунікативний потенціал.

У процесі історичного розвитку діалект графства Йоркшир у XIX столітті сформував виразну своєрідність на фонетичному, морфологічному та лексичному рівнях.

Розвиток лексико-семантичної системи власних мовних елементів відбувається за допомогою таких словотвірних процесів, як афіксація (префіксація та суфіксація), конверсія, словоскладання та скорочення. Найпродуктивнішими суфіксами є *-er, -ing, -y, -ment*, а серед префіксів найчастіше вживаються *-a, -im, -in, -il, -un.* Найбільш поширеною моделлю конверсії є перехід дієслова в іменник (V → N) – 46%. Далі за продуктивністю йдуть моделі N → Adj (25%) та N → V (20%). Найменш продуктивною виявилася модель Adj → N, яка становить лише 9%. Типовими моделями словоскладання є поєднання «прикметник + іменник», «дієслово + іменник» та «іменник + іменник».

Аналіз лексичних одиниць показав також наявність скорочень, що не є характерним для літературної мови цього періоду, проте є типовим для діалектного мовлення. Ще одним способом словотворення виступає семантична деривація. Найпоширенішими її проявами є метафоричний і

метонімічний перенос значення, а також пейорація та меліорація. Найменш продуктивними процесами виявилися звуження та розширення значення слова.

Діалект є варіативним і культурно зумовленим мовним явищем. За структурними характеристиками та походженням діалекти Великобританії поділяють на генетично однорідні та генетично неоднорідні. До першого типу належать племінні, територіальні (традиційні) та сільські діалекти, які відзначаються відносною системною цілісністю і відрізняються від інших варіантів мови фонетичними, морфологічними та лексичними особливостями. Другий тип представлений міським койне та міськими діалектами, що мають змішану структуру і формуються внаслідок порушення мовної наступності під впливом значних зовнішніх чинників, які супроводжують процес їх становлення.

Історичний розвиток англійських діалектів охоплює чотири послідовні періоди. Формування йоркширського діалекту відбувається паралельно із загальноанглійськими процесами, проте має і свої відмінності. Це пояснюється низкою екстралінгвістичних чинників, серед яких провідну роль відіграють мовні контакти.

Дослідження походження йоркширського діалекту в контексті розвитку діалектів Англії дозволило простежити динаміку його становлення від початкового етапу до сучасності та виокремити чотири основні стадії його розвитку.

У перших двох періодах мовна ситуація на території сучасного графства Йоркшир еволюціонує від локально розподіленого функціонування етнічно зумовленого племінного діалекту саксів до стану англо-норманської диглосії. У цей час відбуваються суттєві зміни в характеристиках діалекту, що значною мірою зумовлено територіальною відокремленістю регіону. Унаслідок цього посилюються діалектні відмінності, формується внутрішня диференціація, і діалект поступово трансформується в традиційний територіальний різновид.

У третьому періоді ключовим чинником розвитку йоркширського діалекту стають міждіалектні контакти у міському середовищі. Це сприяє появі нового структурного типу – генетично неоднорідного варіанта, відомого як міське койне Йоркширу. Водночас генетично однорідна форма діалекту продовжує функціонувати та диференціюватися в сільській місцевості.

Четвертий етап також позначений зміною сутнісних характеристик діалектів, що пов'язано з формуванням і поширенням літературної мови. Генетично однорідний йоркширський діалект набуває форми сільського діалекту, тоді як міське койне перетворюється на міський діалект. Основними чинниками діалектної диференціації стають просторово-культурний і соціальний фактори. При цьому діалекти та літературна мова мають приблизно однаковий комунікативний потенціал.

У процесі історичного розвитку діалект графства Йоркшир у XIX столітті сформував виразну своєрідність на фонетичному, морфологічному та лексичному рівнях.

Розвиток лексико-семантичної системи власних мовних елементів відбувається за допомогою таких словотвірних процесів, як афіксація (префіксація та суфіксація), конверсія, словоскладання та скорочення. Найпродуктивнішими суфіксами є *-er, -ing, -y, -ment*, а серед префіксів найчастіше вживаються *-a, -im, -in, -il, -un*. Найбільш поширеною моделлю конверсії є перехід дієслова в іменник (V → N) — 46%. Далі за продуктивністю йдуть моделі N → Adj (25%) та N → V (20%). Найменш продуктивною виявилася модель Adj → N, яка становить лише 9%. Типовими моделями словоскладання є поєднання «прикметник + іменник», «дієслово + іменник» та «іменник + іменник».

Аналіз лексичних одиниць показав також наявність скорочень, що не є характерним для літературної мови цього періоду, проте є типовим для діалектного мовлення. Ще одним способом словотворення виступає семантична деривація. Найпоширенішими її проявами є метафоричний і

метонімічний перенос значення, а також пейорація та меліорація. Найменш продуктивними процесами виявилися звуження та розширення значення слова.

Аналіз лексики діалекту Йоркшир XIX ст. з точки зору структури показує, що переважна кількість лексем представляють собою прості слова, що співпадає з загальноанглійською тенденцією. Вагомою є наявність складних слів, основаних за синтаксичним принципом (компресиви). Це, на рівні з виявленою продуктивністю таких словотворчих процесів, як словоскладання та скорочення доводить, що еволюція мови йде від її периферійних пластів, зокрема, діалектів.

Проаналізований матеріал показав, що діалект графства Йоркшир протягом періоду свого розвитку з XIX до XX століття зазнав значних змін як на рівні структури мови, так і на рівні семантики лексичних одиниць. Зокрема, багато значені і слів йоркширського діалекту вийшли з ужитку, що зумовлено соціальними, політичними та історичними чинниками. Проте всупереч прогнозам мовної політики, діалекти Великобританії продовжують існувати і функціонувати. Як свідчать результати дослідження, в діалекті графства Йоркшир з'являються нові слова і вислови, розширюється семантика вже існуючих слів.

Що стосується зміни структурних типів лексем, то у XX столітті превалює проста та складна непохідна структури, тоді як на ранньому етапі розвитку йоркширського діалекту притаманні прості та складні похідні структури з різноманітними формо- та словотворчими афіксами. Виразно простежується спрощення діалектної мовної системи протягом століття саме через зменшення лексичних одиниць у двох аналізованих словниках. У XIX столітті діалект графству Йоркшир був представлений чіткою системністю з синонімією, антонімією, полісемією, гіперо-гіпонімією та формуванням словотвірних гнізд в іменниковій, дієслівній, прикметниковій та прислівниковій частиномовних групах слів, тоді як у мовній системі XXI століття такі явища, як антонімія не виявлені.

Вербалізація соціокультурної та історичної специфіки розвитку регіону лексичними одиницями діалекту графства Йоркшир свідчить про те, що населенню північно-західної Англії характерне відчуття територіальної ідентичності, яке протягом двох століть змінилося. З території багатої на мінерали й природні речовини, чиє населення було працьовитим та поважало власні звичаї і традиції, Йоркшир за останні роки перетворюється на урбанізоване графство.

Проведене дослідження створює передумови для подальшого вивчення йоркширського діалекту на фонетичному та граматичному рівнях, а також для аналізу його взаємодії з розвитком інших форм функціонування англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басок Д. Р. Функціонування діалекту кокні в сучасних британських медіа. *Новини сучасної науки*, 2019а. №31. С. 20–26.
2. Басок Д. Р. Функціонування діалекту кокні в сучасній британській літературі. *Студентські наукові записки*, 2019б. №12. С. 13– 18.
3. Бевзенко С. П. Зілинський Іван Михайлович. Українська мова : *Молодий вчений*. Київ, 2000. № 5 (57). С. 188–189.
4. Глобіна В. М. Узус, ідіолект та діалект в сучасній мовній картині світу. *Перекладацькі інновації* : *матеріали X Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*. Суми : СумДУ, 2020. С. 23–25.
5. Голуб Ю. І., Лужаниця О. Специфіка організації діалектних словників англійської мови. *Тези доповідей XIII Міжнародної наукової конференції «Іноземна філологія у XXI столітті» та Міжнародного міждисциплінарного колоквіуму «Історична спадщина Наполеона в мові, літературі, мистецтві»*. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. С. 29–32.
6. Голуб Ю. І., Лужаниця О. Системні відношення у лексиці діалектів північно-східної Англії. *Тези доповідей XII Міжнародної наукової конференції "Іноземна філологія у XXI столітті"*. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. С. 30–33.
7. Голуб Ю. І., Лужаниця О. І. Особливості функціонування англійських діалектів в епоху глобалізації. *Нова філологія* : *збірник наукових праць*. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. № 85. С. 85–92.
8. Гриценко В. А. Діалектологія української мови. Київ : Видавництво Київського університету, 2003. 58 с.

9. Демків Ю. М. Англійська літературна мова та її територіальні діалекти : компаративний аналіз. *Young Scientist*. 2017. № 43. С. 73–76.
10. Дослідження з української діалектології. *Мовознавство : збірник наукових праць.* Київ : Наукова думка, 1991. 260 с.
11. Євтушенко С. К., Хаджи А. Ю. Діалекти британського варіанту англійської мови. *Specialized and multidisciplinary scientific researches*. 2020. Vol. 6. Amsterdam. URL : https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/7309/7287 (дата звернення: 13.12.2025).
12. Євтушок О. Актуальні питання сучасної діалектної лексикології. *Дивослово*. 1996. № 9. С. 17–20.
13. Євченко В. В. Історія англійської мови : навч. меод. посібник. Вінниця : Нова Книга, 2016. 403 с.
14. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Київ : Радянська школа, 1955. 323 с.
15. Кардаш Л. В. Діалектологічна спадщина Івана Зелинського. *Молодий вчений.* 2018. №5. С. 118–119.
16. Карлова В.О.Діалектний склад давньоанглійської мови та її релікти в писемних памятках і поетичних творах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов, 2017. *Випуск 15*. С. 96–102.
17. Колісник М. П. Уточнення змістового насичення терміна «діалект». *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство).* 2014. Вип. 129. С. 478–483.Кубійович В. Українські діалекти. Львів : Видавництво «Світ», 1995. 270 с.
18. Кулинич О. Лексичний склад нортумберлендського діалекту як результат внутрішньомовних та міжмовних контактів. *Молода наука : збірник наукових праць*. 2013. Т. IV. Запоріжжя : ЗНУ. С. 17–30.
19. Лужаниця О. І. Регіональна самосвідомість як фактор, що стримує наступ літературної мови на діалекти. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна.*

Серія : романо-германська філологія. Харків : Вид-во Харківського нац. ун-ту. 2001. № 536. С. 82–86.

20. Лужаниця О. І. Ґенеза міських діалектів північно-східної Англії (на матеріалі тайнсайдської англійської) : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2011. 20 с.
21. Лужаниця О. І., Скороходова А. Г. Англійська діалектна писемність та традиція нелітературного написання. *Нова філологія*. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. № 54. С.52–55.
22. Лужаниця О. І., Романюк Н. М. Концепт Дозвілля в діалектній картині світу (на матеріалі лексичних та фразеологічних одиниць діалектів Нортумберленду та Тайнсайду). *Нова філологія*. Запоріжжя : ЗНУ, 2013. № 58. С. 113–116.
23. Лужаниця О. Соціальні умови вживання діалектів у диглосній лінгвальній ситуації північно-східної Англії наприкінці XIX–початку XX століть. *Наукові* записки *Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Філологія (мовознавство), 2013. № 18. С. 166–172.
24. Лужаниця О. Діалекти в епоху глобалізіції (на матеріалі тайнсайдського англійського). *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнитивно-дискурсивний, перекладазнавчий та методологійчний аспекти*. Київ : КПІ ім. І. Сікорського «Політехніка», 2018. С. 146–148.
25. Лужаниця О., Плаксій Г. Українсько-англійські дивергенти у вимові – перешкода до успішної комунікації? *Перспективи стабільного економічного розвитку та соціальних комунікацій в умовах сучасних викликів: вітчизняні реалії та світовий досвід*. Кам'янське : ДДТУ, 2024. С. 526–529.
26. Лужаниця О., Блискавка Л. Проблеми комунікації іноземців у діалектомовному англійському середовищі (лексичний аспект). *Збірник тез доповідей за матеріалами II Всеукраїнської науково-методичної*

конференції для викладачів, здобувачів, аспірантів, молодих вчених «Мова та суспільство: проблеми сучасних комунікацій» (м. Кам'янське, 16-17 квітня 2025 року). Кам'янське : Кам'янське: ДДТУ, 2025. С. 18–21.

27. Лужаниця О., Голуб Ю. І. Аналіз впливу лінгвістичної варіативності на формування соціальних ідентичностей в англомовних спільнотах. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*. 2025. Т. 6. № 36. С. 435– 450.
28. Мартинюк О.В. Регіональні англомовні діалекти Великобританії у контексті перекладознавчого дослідження Актуальние проблеми філології та перекладознавства, 2021. Вип. 22. М. 92–97. URL : https://apfp.khmnu.edu.ua/index.php/apfp/article/view/155 (дата звернення: 03.05.2025).
29. Нікітюк М. В. Британська англійська мова та її діалекти. URL : https://eprints.zu.edu.ua/19033/1/%D0%9C.%D0%AE.%20%D0%9D%D1%96%D0%BA%D1%96%D1%82%D1%8E%D0%BA.pdf (дата звернення: 03.02.2025).
30. Петренко Т.І. Історія англійської мови: від сивої давнини до наших днів. *Наукові записки [Харківського економіко-правового університету], 2016*. № 1(18). С. 60–67.
31. Потебня О. І. Мова, національність, денаціоналізація. Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук, 1992. 156 с.
32. Рухлеїв В. Питання діалектології в сучасній українській лінгвістиці. *Вісник Львівського університету.* Серія «Філологічна». Львів, 2010. С. 82–89.
33. Романюк Н. М. Структурні особливості англійських мовних кліше та їхніх українських відповідників. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія : Філологія. 2014. Вип 13. С. 195–

197. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2014_13_51. (дата звернення: 03.03.2025).

34. Рябець Л. В. Українська діалектологія: витоки та перспективи. *Українська мова.* 2018. №4 (68). URL : https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/https-ukrmova-iul-nasu-org-ua-https-ukrmova-iul-nasu-org-ua-vypusky-zhurnalu-html-html-html-html/2018-2/zhurnal-ukrayinska-mova-4-68-2018/ukrayinska-dialektologiya-vytoky-ta-perspektyvy.html (дата звернення: 03.12.2025).
35. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
36. Сітко А., Сичова Ю. Етномовний компонент як відображення національної мовної специфіки. Київ. 2017. URL : https://er.kai.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3d896aa-5f0e-4ddf-86f8-edb9f228e4fb/content (дата звернення: 03.12.2025).
37. Скороходова А. Тематичні групи як відображення картини світу діалектоносіїв (на матеріалі ессекського діалекту британського варіанту англійської мови). *Молода наука : збірник наукових праць*. 2013. Т. IV. Запоріжжя : ЗНУ. С. 64–66.
38. Степанов Є. М. Монолінгвізм і полілінгвізм міста у минулому та сучасному. *Мовознавство*. 2001. № 4. С. 20–27.
39. Юрченко К. Соціальний портрет діалектоносіїв йоркширського діалекту британського варіанту англійської мови XIX та XXI століть вербалізований фразеологічними одиницями контактів. *Молода наука : збірник наукових праць*. 2018. т. II. Запоріжжя : ЗНУ. С. 171–172.
40. Шульга С.В. Територіальна диференціація лексики в англійській та українській мовах. Київ : Київський національний лінгвістичний університет, 2023. 24 с.
41. Шульженко Д. Розвиток і піднесення Лондонського діалекту і вибір діалектних варіантів. Київ : Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, 2018. 21 с.

42. Baily R. W. Images of English: The Cultural History of the Language. Oxford : Oxford University Press, 1996. 330 p.
43. Baugh A. C. A history of the English language. Bombay : Allied Publishers Private Limited, 1960. 506 p. URL : https://ia801503.us.archive.org/21/items/in.ernet.dli.2015.136525/2015.136525.A-History-Of-The-English-Language_text.pdf (дата звернення: 03.01.2025).
44. Beal J. Language and Region. London ; New York : Routledge, 2006. 117 p.
45. Beal C. J. From Geordie Ridley to Viz: popular literature in Tyneside English. *Language and Literature.* 2000. No. 9. P. 343–359.
46. Brook G. L. Varieties of English. London; New York : The Macmillan Press Ltd, 1977. 196 p.
47. Chambers J. K., Trudgill P. Dialectology. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 201 p.
48. Chronological division in the history of English. Short survey of periods. URL : https://www.margaliti.com/members/reader2.pdf (дата звернення: 30.09.2025).
49. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 475 p.
50. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Malden : Blackwell Publishing. 2008. 552 p.
51. Crystal D. English as a Global Language. Oxford : Oxford University Press, 2003. 212 p.
52. Cursor Mundi / ed. by R. Morris. London : KEGAN Paul, Trench, Trübner. 1874. 1820 p. URL : https://archive.org/details/cursormundicupt600morruoft/page/n9/mode/2up (дата звернення: 03.04.2025).
53. Fleischmann R. A survey of English literature in its historical cpntext. 1999. 99 p. URL :

https://drive.uqu.edu.sa/_/mnmuhammed/files/British_Literature.pdf (дата звернення: 03.04.2025).

54. History of Yorkshire. URL : https://www.yorkshirenetwork.co.uk/yorkshire/history-of-yorkshire/ (дата звернення 11.08.2025).
55. Hughes A., Trudgill P. English accents and dialects. An Introduction to Social and Regional Varieties of English in the British Isles. London : Arnold, 1997. 142 p.
56. Holmes J. An Introduction to Sociolinguistics. New York : Routledge. 2013. 500 p.
57. Jennings Ch. Up North. London : Abacus, 2005. 231 p.
58. Jespersen O. Growth and Structure of the English Language. Leipzig : B. G. Teubner, 1930. 244 p. URL : https://ia801703.us.archive.org/10/items/growthstructureo00jesp/growthstructureo00jesp_bw.pdf (дата звернення: 15.22.2025).
59. Kolisnyk M., Kortynska Y., Sokyrska O. Criteria development for the classification of English dialects. *Advanced Linguistics*, 2023, 11. P. 16–21. URL : https://al.fl.kpi.ua/article/view/277995/279583 (дата звернення: 03.05.2025).
60. Knowles G. A Cultural History of the English Language. London : Arnold, 1998. 180 p.
61. Kushnir A., Pidvysotska K. The role of English regional dialects in the British media. *Молодий вчений.* 2024. № 6.1. P. 34–37.
62. Labov W. Variation in Language. The Learning of Language. *National Council of Teachers of English*. New York, 1971. P. 187–221.
63. Luzhanytsia O. Study of interaction between two languages in bilingual environments and their influence on linguistic identity. *Global Innovations and Collaborative Solutions in Contemporary Science* : Proceedings International Multidisciplinary Conference (Lodz, 15th December 2023). Lodz : Futurity Research Publishing. 2023 С. 119–122. URL :

https://futurity-publishing.com/international_conference_3/ (дата звернення: 23.09.2025).

64. McDavid R. I. Dialects in culture: essays in general dialectology / ed. by W. A. Kretzschmar, Jr. Alabama : University of Alabama Press, 1979. 399 p.
65. Skeat W. W. English Dialects. From the Eighth Century to the Present Day. Cambridge : Cambridge University Press, 1912. 166 p. URL : https://archive.org/details/etymologicaldict00skea/page/n13/mode/2up (дата звернення: 07.22.2025).
66. Trudgill P. Dialects. London : Routledge, 1994. 80 p.
67. Trudgill P. Dialects in Contact. Oxford : Basil Blackwell, 1986. 176 p.
68. Trudgill P. New-Dialect Formation. The Inevitability of Colonial Englishes. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2004. 180 p.
69. Trudgill P. The Dialects of England. Cambridge : The Macmillan Company, 2000. 154 p.
70. Trudgill P. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. London : Penguin, 2000. 204 p.
71. Verba L. History of the English language. New York : Nova Knyha, 2006. 296 p. URL : https://www.scribd.com/document/415638017/400177-pdf (дата звернення: 03.05.2025).
72. Wakelin M. English Dialects. An Introduction. London : The Athlone Press of the University of London, 1977. 230 p.
73. Wardhaugh R., Fuller J. M. An Introduction to Sociolinguistics. Malden : John Wiley & Sons, Inc., Blackwell. 2015. 427 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

74. Robinson F. K. Yorkshire Words and Phrases. London : John Russel Smith. 1855. 235 p. URL :

https://archive.org/details/aglossaryyorksh00robigoog/mode/2up (дата звернення: 03.08.2025).

SUMMARY

The lexical semantic peculiarities of the Yorkshire dialect of England during XIX and beginning of XXI centuries is an object of the survey. The thesis is aimed at identification/establishing the features of the historical development of Yorkshire dialect in context of genesis of English dialects.

Dialect is a varied and culturally conditioned phenomenon. According to its structural features and origin, the UK dialects are divided into genetically homogeneous and heterogeneous. The history of the development of English dialects passed 4 periods. The genesis of the Yorkshire dialect goes parallel to the main English trends of development of the English language, but differs from them. During the historical span dialect of the county of Yorkshire of XIX century acquires peculiarities on the phonetic, morphological and lexical levels. The most significant factor in its evolution is the lexical level. During the period of development from the XIX to the XX century, the dialect of Yorkshire undergoes significant changes both at the level of the structure and at the level of semantics.

As the result of the analysis conducted, it was specified that essential dialect differences are retraced in the transformation of the linguistic situation in England and of the County of Yorkshire. The genesis of Yorkshire dialect is studied on lexical level at all the stages of its development. Semantic, structural and etymological peculiarities, as well as interconnection of lexical units in a system is also analyzed. The changes in lexical semantic system of Yorkshire dialect in the span of XIX-XXI centuries is detected and analyzed.

***Key words**: dialectology, traditional dialect, County of Yorkshire, genesis, etymology, lexics*

Декларація

академічної доброчесності

здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Блискавка Лілія Олександрівна, студент(ка) 2 курсу, форми навчання заочна, факультету іноземної філології, спеціальність 035 Філологія, освітньо-професійна програма Мова і література (англійська), адреса електронної пошти liliabliskavka38@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Лексико-семантичні особливості йоркширського діалекту англійської мови» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис_____ Блискавка Л.О.